Újpesti

Helytörténeti Értesítő

2026. március
XXXIII. évfolyam 1. szám

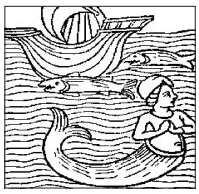

Ha én regényíró lennék, egy Jolsvai Mór, biztosan írnék egy könyvet Illik Viktorról, erről a huszadik századi Aranyemberről, akinek szerencséjét sokan irigyelték, pedig azért a szerencséért alaposan meg kellett küzdenie. Aki egy barcsi halász fiaként született 1891-ben, s bár 1912-ben még a katonaszökevények között találjuk a nevét, ’15-ben már a 44-esek kitüntetett hőse, aki fél szemét adta a győzelemért. (Vereségért.) Aki a háború után Ujpesten tűnik fel, hadirokkantként halászati jogot nyer, halászcsárdát nyit, és alig egy évtized alatt felépíti az Illik birodalmat, melyhez ugyanúgy hozzátartozik egy halászflotta, mint egy kereskedelmi lánc, és persze a hét határon híres csárda a Népszigeten, ahol a tulajdonos maga főzi a hallét titkos receptje szerint. Aki pályája csúcsán szép házat vásárol a Villasoron, Alfa Romeóval száguldozik a városban és szokatlan, agresszív reklámkampányt folytat. („Friss halászlé vár és jó bor/Ne menj tovább, kedves sógor/Halász vagyok és nem piktor/a nevem meg Illik Viktor.”) Aki Wesselényiként menti a fuldoklókat azon a szörnyű éjszakán, és aztán évekig pereskedik az áldozatok hozzátartozóival meg (más okból) a város polgármestereivel. Aki mindenét elvesztve talpon marad negyvennyolc után is, halászati termelőszövetkezetet alakít Május 1. néven, és munkaversenyt nyer, és közben vezeti a csárdát a Mezőgazdasági Kiállításon, hiszen az az igazi szerelme. Akit a huszadik század se tudott legyűrni. ☐ *Jolsvai András*

Illik Viktor különös esetei

„A keddre virradó éjjel – amint arról az összes fővárosi lapok részletesen beszámoltak – szörnyű szerencsétlenség színhelye volt az ujpesti Dunaág. Éjfél után egy 40 tagú társasággal megrakott motorkomp indult el az Illik-féle halászcsárdából az ujpesti híd felé. A komp süllyedni kezdett és az emberek egy része befordult vagy beugrott a Dunába. A szerencsétlenség után 10 perccel Léderer Ottó, lapunk szerkesztője a helyszínen volt és végig nézte azt az iszonyatos küzdelmet, amit életükért küzdő emberek vívtak a Duna hullámaiban. […] Rövidesen, a katasztrófa bekövetkezése után megjelentek derék mentőink, akik a kimentetteket első segélyben részesítették, mesterséges légzés útján hoztak vissza az életbe és szállítottak lakásukra. Az ujpesti orvosok közül ott segítkezett dr. Brandenburg Árpád, dr. Nyéki György és dr. Marmonstein Árpád. […] Reflektorok fényében, nagy apparátussal folyt a mentési munka, amiben alaposan kivették részüket a közeli weekend házak lakói, az Illik nyolc motorosa, később a folyamőrök, tűzoltók és rendőrök egyaránt." (Ujpesti Napló, 1936. június 20.)

„Illik Viktor halászmesternek, a halálkomp tulajdonosának Újpest ellen régóta húzódó peres ügye van. Illiknek 21 métermázsa hala a Dunába veszett s a halászmester ezért kártérítést követel Újpest városától. A kereset szerint egy bárka víz alatt lévő tartályában volt a hal, de elpusztultak, mert valamelyik gyárból olajos kátrány ömlött a Dunába, ami a halállományt megmérgezte. Elmaradt haszna fejében 4300 pengőt követelt Újpesttől, mert a város mulasztása következtében került mérgező hatású anyag a Dunába. A pestvidéki törvényszék elutasította a keresetet, mert Újpest, mindent megtett a Dunaág tisztántartására. A víz azért van tele piszokkal, mert a trianoni gát eliszaposította a partot, amelyben a szennyvíz megállt. A gyárak szennyvizének más után való eltüntetéséhez hatszázezer pengőre volna szükség, Újpest fel is akart venni erre a célra az OTI-tól hatszázezer pengőt, de később meglepetésszerűen az OTI a kölcsönt visszavonta." (Friss Újság, 1936. június 20.)

„A Kúria Jakab-tanácsa szerdán ítélkezett abban a kártérítési perben, amelyet Illik Viktor vendéglős, az újpesti halálkomp tulajdonosa ellen indítottak az emlékezetes katasztrófánál szerencsétlenül járt emberek hozzátartozói. A törvényszék több helyszíni szemle után megállapította a vendéglős kártérítési kötelezettségét, a Tábla azonban ezt az ítéletet megváltoztatta és a keresetet elutasította. Ilyen előzmények után került az ügy a Kúria elé. A Kúria megváltoztatta a Tábla elutasító ítéletét és közben szóló ítélettel megállapította Illik Viktor kártérítési kötelezettségét a felmerült kár ötven százaléka erejéig. Az indokolás kimondja, hogy a személyszállító komp veszélyes üzem és tulajdonosa a tárgyi felelősség alól csak akkor mentesül, ha igazolja, hogy a balesetet kizárólag a kompban ülők hibája okozta. Kétségtelen az, hogy az utasok is követtek el hibát, de megállapítható, hogy Illik Viktor is hibás, mert megengedte, hogy a kompot az utasok teljes létszámmal lepjék el, noha tisztában kellett lennie azzal, hogy az utasok közül sokan kisebb vagy nagyobb mértékig ittasak." (Magyar Nemzet, 1938. szeptember 15.)

„Volt még egy, az Ilkovicshoz hasonló nagy üzlet, ami a Szúnyog-szigeten volt, utána Népszigetnek hívták. A tulajdonosa egy nagyon ügyes vendéglős volt. A sziget csücskén csinált egy nyári vendéglőt, még komppal is át lehetett menni hozzá. Ott egy hétvégén akár száz lány is dolgozott. Ők pucolták a halat, a krumplit, gyúrták a tésztát, előkészítettek mindent. Reggel bementek, és ezek a lányok, akik reggel tésztát gyúrtak reggel felszolgáltak, helyesebben az egyik fele fölszolgált a másik fele pedig a konyhában volt vagy tálalt, tálcával hordták ki a halászlét, rántott halat és a túrós csuszát. És nem kellett rá várni. Illik Halászcsárda volt a neve. Ott voltak a bárkák, oda vitték a halászok a friss halat." (Aetas 2012/2. Havadi Gergő: Az Ilkovics büfé története és mítosza egykori vendégei emlékezetében) *(Összeállította: Szöllősy Marianne)*

Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság tiszteletbeli elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KŐRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár, gimnázium-igazgató*
IVÁNYI JÁNOS *okl. építőmérnök*
JOLSVAI ANDRÁS *író, szerkesztő*
KRIZSÁN SÁNDOR *gyűjteménykezelő*
LASZIP GÁBOR *történész*
ROLLA MARGIT *költő, újságíró, irodalomtörténész*
PROF. DR. SALLAI JÁNOS *rendőr ezredes, tanszékvezető egyetemi tanár*
SZANTON, ANDREW *memoáríró*
SZÁVOSZT-VASS DÁNIEL *geográfus, hidrológus*
SZÖLLŐSY MARIANNE *helytörténeti-gyűjtemény-vezető*
DR. VÉTEK GÁBOR *kertészmérnök*

Kiadja: Újpest Önkormányzata
ISSN 1587-9763

Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
PRINTWORKS NYOMDA KFT.
Felelős vezető: GYŐRI GÁBOR

Digitális archívum:
ujpest.hu oldal, „Kerület" menüpont

Újpesti

Helytörténeti Értesítő

2026. március
XXXIII. évfolyam 1. szám

Illik Viktor halvendéglős az 1930-as években (Fotó: Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény)

1 JOLSVAI ANDRÁS *Tímár Mihály a Népszigeten*

Múltidéző
2 *Illik Viktor különös esetei*
Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE

Tanulmány
4 SZÁVOSZT-VASS DÁNIEL *A népszigeti Illik Viktor legendája, 1. rész*
8 LASZIP GÁBOR *Egylet vagy egyesület? Az UTE névváltozatai, 2. rész*

Dokumentum
11 *Népszigeti tervek*
Részletek a Duna-parti Építési Szabályzatból

Közlemények
12 SZÖLLŐSY MARIANNE *185 éve lett Uj-Megyerből Uj-pest*
13 SALLAI JÁNOS *Újpest rendőrsége az első világháború után*
16 KRIZSÁN SÁNDOR *Villamosvasúti alkalmazottak képzése Újpesten, 2. rész*
17 IVÁNYI JÁNOS *Az újpesti városközpont rekonstrukciójának szociológiai háttere, 2. rész*
19 ROLLA MARGIT *A fiatal Kaffka Margit – Előszó*
19 ROLLA MARGIT *Út a révig*
21 ANDREW SZANTON *Wigner Jenő emlékiratai (részletek)*
22 VÉTEK GÁBOR *Újpest különleges természeti értéke a homoktövis és élőhelye, 1. rész*

Híres újpestiek
25 HIRMANN LÁSZLÓ *Wigner Jenő*

Interjú
28 SZÖLLŐSY MARIANNE *„Igazi sikerélményt mindig a szakmai publikációk jelentettek"*

32 **Helytörténeti hírek**

Szávoszt-Vass Dániel

A népszigeti Illik Viktor legendája, 1. rész

A népszigeti Illik Viktorra nem igazán passzol a legenda kifejezés, nem fejezi ki eléggé kapcsolatát a Dunával, és tudását a Dunáról. A kalózkapitány-forma Illik Viktor intézmény volt Újpesten, ám ez az intézmény a halálával atomjaira hullott szét, a dunai kapcsolat megszakadt és a fölhalmozott tudás elveszett. Holott milyen jó lett volna kifaggatni a folyóról, a halakról, a receptekről és más dunai történetekről, ehelyett nekünk kell a szétszóródott ténymorzsákat összegereblyézni a Népsziget alsó csúcsánál.

Illik Viktor történetét, talán a fővárosi illetősége miatt, már többen megírták, jellemzően helytörténeti és vendéglátós-gasztronómiai szempontok szerint, ahol a Duna fel-felbukkant a háttérben, de nem kapott kiemelt jelentőséget. Ezért ebben az írásban az eddig háttérben maradt részletek kapnak nagyobb súlyt.

Ha egy címeren kellene röviden összefoglalni Illik Viktor életét, leginkább egy botolófűz kerülne rá. Ha valaki esetleg nem tudná miről van szó, ez egy olyan fűzfa, amit rendszeresen megtépáznak a kosárfonók, lenyesegetik róla a friss, egyéves vesszőket, aztán a gömb formájúra csonkolt fa a következő évben új vesszőket hajt, és ez így megy tovább, amíg a fa bírja. Illik Viktort a kosárfonókhoz hasonlóan tépázta meg rendszeresen az élet: hol egy sebesülés, hol ipari katasztrófák, hol balesetek, hol egy rendszerváltás tett neki keresztbe, de mindig felállt a legnagyobb bajból is. Közben rendszeres társasági életet élt, és valószínűleg ez nagyban szerepet játszott abban, hogy mindvégig a víz fölött tudta tartani magát.

Illik Viktorról több, fényképről készült képeslap és újságcikk illusztráció maradt fenn, ahogy napbarnítottan, feltűrt ingujjal, szemén az első világháborús sérülés okozta kötéssel, kezében merőkanállal az általa vezetett vendéglőben, pontosabban halászcsárdában sürög-forog a bográcsok között. Ezek a képek élete derekán készültek, amikor egy rendkívül népszerű vendéglőt igazgatott az Újpest és Angyalföld által közösen birtokolt Népsziget (Angyalföldhöz tartozó) csúcsán. Élete kezdetéről keveset tudni, valószínűleg a Somogy vármegyei Barcson született 1891-ben, egy drávai halászcsaládban. Alig huszonegy évesen azzal került be a hírekbe, hogy megszökött a katonaság elől, és hetvenkét társával együtt bujkált a sorozóbizottság elől. Ennek ellenére az első világháborút nem sikerült elkerülnie, a kaposvári 44. Albrecht-főherceg gyalogezred második századában a keleti fronton szakaszvezetőként, majd őrvezetőként szolgált, ahol hősiességéért kitüntetést kapott. Egy repeszsérülés miatt fél szemére megvakult, azóta viselte a fekete szem-

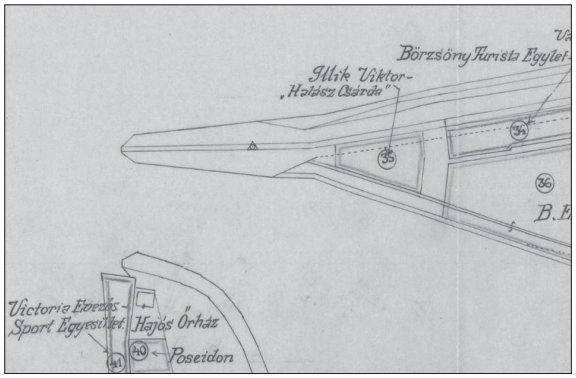

Az Illik-csárda a Népsziget helyszínrajzán (Forrás: Dunai Szigetek blog)

Hajójárat a csárdába (Forrás: Dunai Szigetek blog)

kötőjét, amely idővel védjegyévé vált, és végső soron lehetővé tette, hogy a háború után hadirokkantként megnyithassa a népszigeti vendéglőjét.

A népszigeti Illik-csárdát először 1929 márciusában említik a korabeli lapok, ám valószínűleg akkor már évek óta működhetett a Szunyognak is nevezett szigeten. A hírekbe az éppen meginduló hajójárat kapcsán került be először, ez a járat a Meder utca végét kötötte össze a Népsziget déli csúcsával, valahol ott, ahol ma a gyaloghíd található. Így a vendégeknek kilométerekkel kevesebbet kellett kerülniük a vasúti híd felé, ami nagyban megnövelte a váci úti villamos irányából érkező vendégforgalmat. Később motoros átkelő járat indult az Újpesti hídtól is. A hírekben fontosnak tartották megemlíteni, hogy a hajójárat megindításában szerepet játszott Illik háborús múltja, mert az engedélyek beszerzésében Csécsi Nagy Imre altábornagy segédkezett. Illik Viktor hadirokkantként a vendéglátás mellett az újpesti társadalmi életben is szerepet vállalt, az újpesti hadirokkantak egyesületében alelnöki posztot töltött be. Társadalmi érzékenységét bizonyítja, hogy vendéglője alkalmazottai közé tudatosan keresett hadiárvákat, hadiözvegyeket 30-35 pengős havi fizetéssel, teljes ellátással és lakással.

Akkoriban a halászlé egy pengőbe került, amit Illik Viktor maga főzött a saját, friss halaiból több bográcsban, a rossz nyelvek szerint a Duna vizéből. Ez az állítás bizonyára igaz lehetett, csak más értelemben, mivel a népszigeti ivóvízkutak – mint ma is – a Duna vizét szűrték meg és szivattyúzták az ivóvízhálózatba.

Az Illik csárda étlapja viszonylag rövid volt, lehetett kapni harcsából, kecsegéből és pontyból készült halászlét, rántott halat és hozzá túróscsuszát. A környék közbiztonságára és a tulajdonos eszességére is következtethetünk abból, hogy a tányérok és az evőeszközök az asztalokhoz voltak láncolva. A vendégkör elsősorban a környékbeli gyárak munkásai és a városnegyedek kispolgári lakossága köréből került ki.

Abban a korban a vendéglő-látogatás nem magányos foglalatosság volt; kirándulócsoportok, munkásközösségek, jellemzően közösen és nagy tömegben keresték fel Illik Viktor vendéglőjét. Rendkívüli esemény volt a vendéglő életében az Ilona-napot megelőző nap, amikor a tulajdonos feleségének, Veres Ilonkának a névnapját ünnepelték. Régi szokás szerint környékbeli cigányok százait kompozták át a szigetre, akik számára a muzsikaszó mellett három mázsa halat dolgoztak fel; a felnőttek halászlevet kaptak kenyérrel és borral, míg a gyerekek rántott halat. A prímások és öreg cigányok először verses köszöntőket mondtak Ilona asszony tiszteletére. Utána a cigányok zenekarokra osztva, együttesen rázendítettek azokra a szép magyar nótákra, amelyek az ünnepelt kedvencei voltak. Az óriási dáridó végeztével, hazafelé minden cigány kapott egy pontyot.

Több száz darab ponty szétosztogatása meglehetősen „illikviktoros" dolog volt, két okból is. Nehéz elképzelni a bogrács mellett álldogáló félszemű vendéglősről, de valóban a főváros legnagyobb adófizetői közé tartozott. Alfa Romeo márkájú autóval járt halászni, jövedelme a lakástulajdonosok, részvényesek

Érkezés az Illik halászcsárdába. 1920-as évek (Forrás: MaNDA)

Illik Viktor csárdájának személyzete (Forrás: MaNDA)

és igazgatók bérével vetekedett. 1935-ben több mint 33 ezer pengő évi jövedelme volt, emellett 172 ezer pengős vagyonnal rendelkezett egy olyan korban, amikor az volt a sláger, hogy „Havi kétszáz pengő fixszel ma az ember könnyen viccel”.

A másik ok az volt, hogy Illik Viktor nemcsak vendéglős volt, de főhalászmester is a Dunán. Az esztergomi Halászati Társulathoz tartozó esztergomi és Helemba-szigeti Duna-szakaszon bérelt magának három halászterületet; a saját maga által fogott halat úszó bárkákban tárolta a Népsziget mellett, és azokat frissen szolgálta fel a vendégeinek. Sőt előfordult, hogy a kapcsolatainak köszönhetően váci halászok kapitális harcsát vittek neki, amit Vácott nem tudtak volna értékesíteni, de tisztában voltak vele, hogy az Illik-féle vendéglőben simán elfogy a 44 kilós hal.

„A kis keszeg nem bírja el a nagy adót” – jelentette ki Illik Viktor 1933 nyarán, aki amellett, hogy „nagypályás” dunai halász volt és nagy tételben kereskedett hallal, az újpesti „kis” halászok szervezetének érdekképviseletét is ellátta elnöki tisztségben.

Mai megfogalmazással élve Illik Viktor halkutató is volt, tudományos kutatómunkát végzett. A Halélettani és Szennyvízvizsgáló Intézet felhívására a gödi halastavában pontyikrával kísérletezett. A tógazdasági nemespontyokat csillagfürttel etették, hogy kiderüljön minden esetben keserű lesz-e tőle a pontyok ikrája. A kísérlet negatív eredménynyel járt, a halikra élvezhetetlen lett, de a halak húsát és tejét ettől még fel lehetett használni a halételekben. Volt, hogy kísérleti búvárhalászaton vett részt a Duna Szigetközi szakaszán, ahol a halászok tízméteres mélységben dolgoztak a hálóikkal. Népszigeti csárdája gyakran szolgált halászati megbeszélések, összejövetelek és árverések színhelyéül. Ezen kívül a OMGE (Országos Magyar Gazdasági Egyesület) Mezőgazdasági Kiállításának létrehozásában is részt vett, ahol saját halait mutatta be nyíltvízi medencékben, ráadásul az Illik csárda hatvan fős személyzete felelt a vendéglátásért, és az eladott tizenötezer adag halászléért.

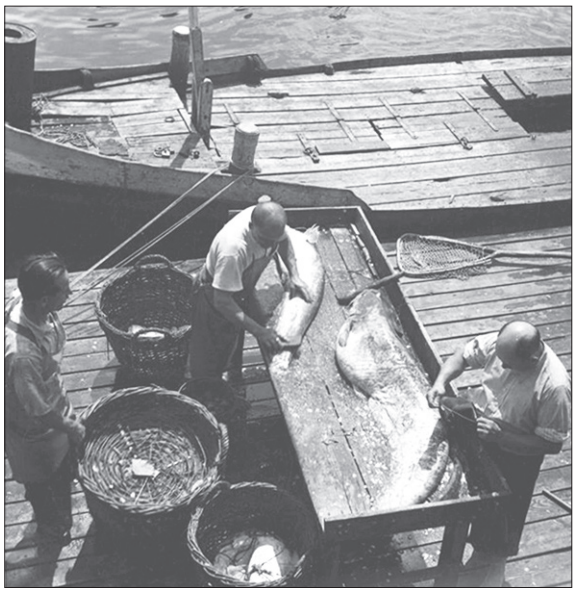

Munkában az Illik-féle halfeldolgozó szakemberei (Forrás: Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény)

Arról, hogy mekkora halmennyiséggel dolgozott Illik Viktor, két komoly incidens kapcsán alkothatunk képet az 1930-as végén, amikor nemcsak a teljes halállománya pusztult el, de a reputációja is jókora kárt szenvedett. 1935. július közepén egy szennyeződés következtében a népszigeti mellékágban több mint két tonna elő hala pusztult el, amit egy erre a célra használt lyukacsos bárkában tárolt. Az ügyben polgári pert indított 2160+2000 pengő kártérítés megítéléséért az újpesti polgármester, dr. Semsey Aladár ellen, aki nem mellesleg a már említett újpesti hadirokkant szövetség díszelnöke is volt. Egy közeli, újpesti gyárból kiömlő olajos kátrány nemcsak az öböl halait mérgezte meg, de a vendéglő számára és eladásra tárolt jókora halmennyiséget is megfertőzte, és mielőtt még a mérgezést felfedezhették, a vendégek egy része rosszul lett a felszolgált halászlétől, a

Illik mester szabad tűzön, bográcsban főzi a halászlét (Forrás: MaNDA)

kereskedők pedig visszaküldték a bűzös halakat. A kiömlő kátrány veszélyeztette Újpest ivóvízellátását is, ugyanis az Ister vízművek népszigeti kútjaiba is bekerülhetett. A vészhelyzet elhárításánál több száz ember dolgozott éjjel-nappal. A Halélettani Intézet is vizsgálta az esetet, és egy helyszíni szemlén bebizonyosodott, hogy a holt Dunaág vizét az újpesti gyárak fertőzték meg, mert bűzös, kátrányos, bőr- és állati hulladékanyagokkal teli szennyvizüket beleengedték az öbölbe, amelynek zsilipjei Újpest város kezelésében álltak. Illik Viktor keresetéhez több más halász, strandtulajdonos, nyaralótulajdonos és a vízművek is csatlakozott. A keresetet ugyanazon év decemberben elutasították, mert nem látszott igazoltnak Újpest város felelőssége.

Alig négy évvel később megismétlődött a fentihez hasonló eset, az öbölben tárolt tízezer pengő értékű halállomány egésze egyetlen éjszaka alatt elpusztult. Ebben az esetben az elpusztult halak mennyiségét „vagonnyiként" írták le. A Halélettani Intézet és a Szennyvízkísérleti Állomás vizsgálata szerint ismét mérgezés történt, de ezúttal a Váci úti városi szennyvízhálózatból derítés nélkül beömlő kommunális szennyvíz okozta a halpusztulást. Ebben az esetben már bizonyított volt Újpest város felelőssége, és 1941-ben Illik Viktor számára megítéltek 7800 pengő kártérítést, ami sovány vigasz volt, hiszen a sorozatos szennyezések miatt a vendéglőjének a hírneve is komoly csorbát szenvedett.

Ezek a környezetszennyezések messze túlmutattak Illik Viktor személyén és a csárdáján, ugyanis a két újpesti halpusztulás a Duna hibás bal parti folyószabályozásának következménye volt. Már 1905-ben tervek születtek a Szentendrei-sziget alatti meder szűkítésére, ami komoly tiltakozásokat vont maga után, ugyanis a tervezett párhuzammű mögött pangó vízben kiülepedő hordalék fenyegette volna az újpesti ivóvíz-kutakat.

A tiltakozások nem vezettek eredményre. A döntést végül 1920-ban hozták meg: az úgynevezett Trianoni-gát 1922-ben épült meg. A kőszórás következtében rövid idő alatt elszennyeződtek a bal parti ivóvízkutak, és mellékesen a vízáramlás megszűnése miatt az újpesti gyárak szennyvize ezután már nem a főágba, hanem egy pangóvizes területre ömlött ki, a feliszapolódó Palotai-sziget mellett. Az elkeveredés elmaradása miatt a szennyeződés szinte teljes töménységében juthatott be a felső zsilipen a népszigeti öbölbe.

(Folytatjuk…)

A szórakoztatásról Dulli Lakatos Gyuszi és cigányzenekara gondoskodott (Forrás: Budapest, 2014. szeptember)

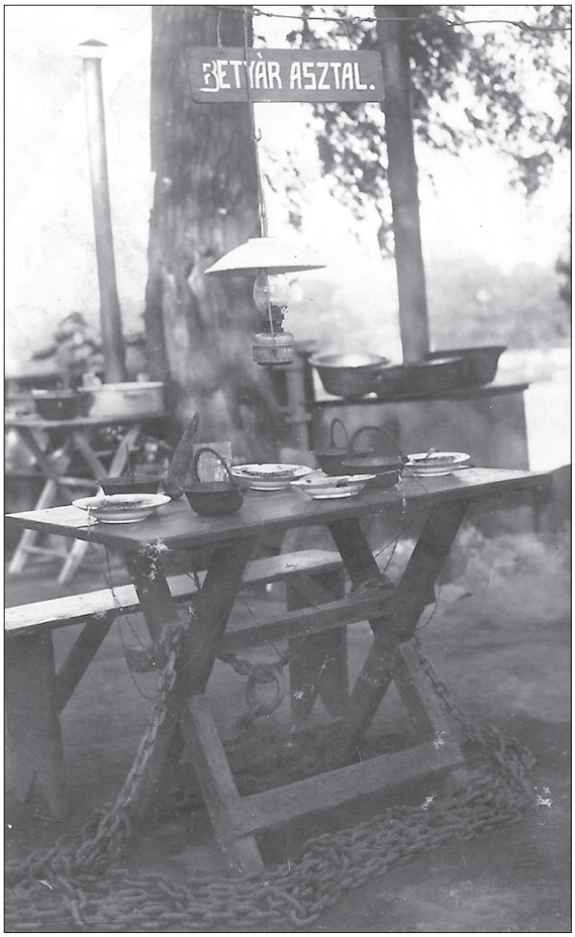

A híres „betyár asztal", amelyhez odaláncolták a terítéket (Forrás: MaNDA)

LASZIP GÁBOR

Egylet vagy egyesület? Az UTE névváltozatai, 2. rész

A közelmúltban ismét fellángolt a vita: vajon amikor a klub UTE rövidítését feloldjuk, akkor az „E" betű az egylet, vagy az egyesület szót jelenti-e? Tanulmányunkban ennek járunk utána.

Bár a sajtó böngészéséből is egyértelmű következtetéseket vonhatunk le, a vita eldöntésében perdöntő jelentősége csak az UTE által kiadott hivatalos dokumentumoknak van! Sőt, ezen dokumentumok közül is azokat kell mindenekelőtt megvizsgálnunk, amelyekben a klub lefekteti, definiálja és kimondja hivatalos elnevezését. Ezek a dokumentumok az UTE egykori alapszabályai.

A klub történetének első hat és fél évtizedből hat alapszabályt ismerünk. A legkorábbit még 1885. június 4-én írta Goll János, az UTE „szervező bizottságának" elnöke és Schwarz Henrik, a „szervező bizottság" jegyzője. Másfél héttel később, a klub 1885. június 16-i alapító közgyűlésén a tagok Goll János elnök vezetésével ezt az alapszabályt fogadták el, majd a dokumentumot 1885. szeptember 18-án bemutatási záradékkal látta el Beniczky Ferenc belügyi államtitkár, így biztosítva az alapszabály törvényességét. Az 1885-ös alapszabály már az 1. §-ban meghatározta a klub önelnevezését. „Az egyesület czíme: Ujpesti Torna-egyesület" – fogalmaz világosan és a korabeli helyesírásnak megfelelően a dokumentum. A későbbi alapszabályok sem sokban különböznek, első és legfontosabb közlendőjük a klubnév precíz meghatározása volt. Az időrendben következő, 1912-ből fennmaradt dokumentum – a helyesírási reformokat követően – az elsőhöz hasonlóan fogalmaz, miszerint „Az egyesület címe: Ujpesti Torna Egyesület". Az 1926-os és 1941-es dokumentumok 1. §-a is ugyanígy kezdődik.

1943-ben apróbb változás történt, ugyanis a fasizálódó országban az egyedi alapszabályok helyét egységes mintaalapszabály vette át, amelyben csak a címoldal üres rovatai voltak testre szabhatóak, a dokumentum többi szekciója minden klub számára azonos volt. Ennek az alapszabálynak az első sora így fogalmaz: „Az egyesület neve: Ujpesti Torna Egyesület" – tehát az elnevezés változatlan, csak a kitétel megfogalmazása módosult. Érdekes módon ez az első alapszabály is egyben, amely meghatározza a klubszíneket, a jól ismert – addigra már négy és fél évtizede használt – lilát és fehéret. A Rákosi-rendszer

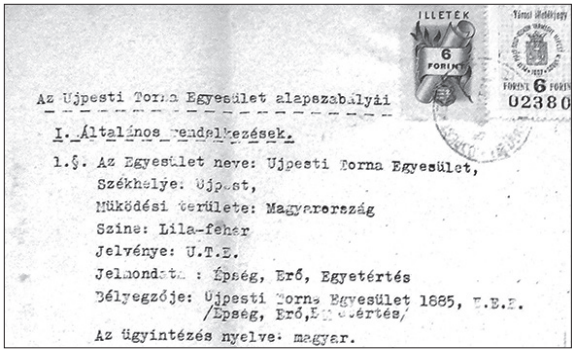

ILLETEK
6 FORINT
FORINT 6 FORIN
02380

Az Ujpesti Torna Egyesület alapszabályai

I. Általános rendelkezések.

1.§. Az Egyesület neve: Ujpesti Torna Egyesület,
Székhelye: Ujpest,
Működési területe: Magyarország
Szine: Lila-fehér
Jelvénye: U.T.E.
Jelmondata: Épség, Erő, Egyetértés
Bélyegzője: Ujpesti Torna Egyesület 1885, U.E.E.
/Épség, Erő, Egyetértés/
Az ügyintézés nyelve: magyar.

Az 1947. évi alapszabályban is az „Újpesti Torna Egyesület" elnevezés található

Az UTE pecsétjének lenyomata az 1912-ben kiadott alapszabályban

mindenre kiterjedő sportátalakítása előtti utolsó, 1947-ben elfogadott alapszabály is pontosan ugyanígy fogalmaz a klub nevével kapcsolatban – továbbra is Ujpesti Torna Egyesület a hivatalos elnevezés – a város és a klub nevének kezdőbetűjére is csak később került ékezet.

Több alapszabály a korszakból jelenleg nem ismert. Más dokumentumokat nem tekinthetünk teljes mértékben mérvadónak az elnevezéssel kapcsolatban, azonban érdekességképpen bemutatunk néhány, a „Dózsává alakulás” előtti utolsó évekből fennmaradt, a klub által kibocsátott hivatalos iratot is.

Az egyik hivatalos „nyom” a klub egykori pecsétje. A bélyegző kinézetéről minden alapszabály rendelkezik, ráadásul tartalmilag azonosan. Maga a pecsét is számos változatban fennmaradt, jelenleg a legrégebbi ismert lenyomata 1912-ből származik. A leírások kifejtik, hogy a pecsétnyomó körirata: „Ujpesti Torna Egyesület” és „1885”, míg középen három E-betű található, utalvány az „Épség, Erő, Egyetértés” jelmondatra.

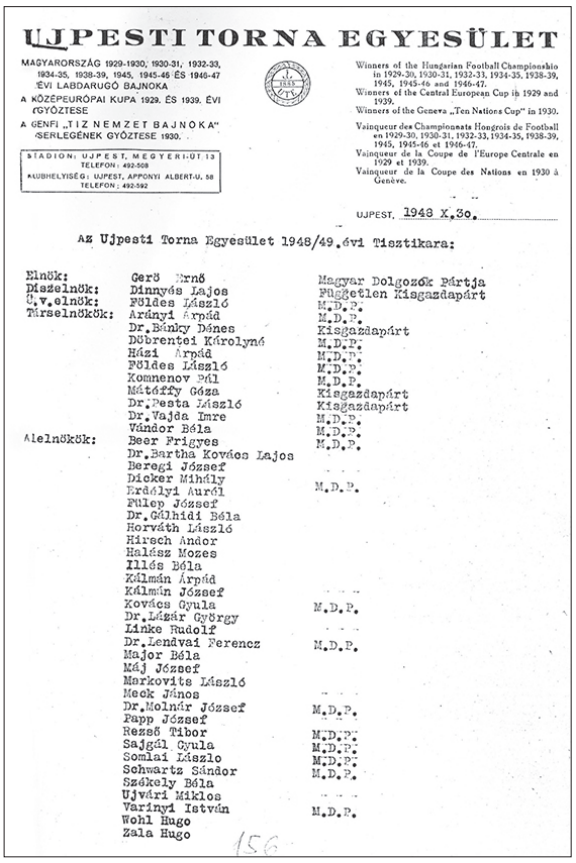

UJPESTI TORNA EGYESÜLET

MAGYARORSZÁG 1929-1930, 1930-31, 1932-33, 1934-35, 1938-39, 1945, 1945-46 ÉS 1946-47 ÉVI LABDARÚGÓ BAJNOKA
A KÖZÉPEURÓPAI KUPA 1929. ÉS 1939. ÉVI GYŐZTESE
A GENFI „TÍZ NEMZET BAJNOKA” VERSENYÉNEK GYŐZTESE 1930.

STADION: UJPEST, MEGYERI-UT 13 TELEFON: 492-509
KÖZHELYISÉG: UJPEST, APPONYI ALBERT-U. 58 TELEFON: 492-592

Winners of the Hungarian Football Championship in 1929-30, 1930-31, 1932-33, 1934-35, 1938-39, 1945, 1945-46 and 1946-47.
Winners of the Central European Cup in 1929 and 1939.
Winners of the Geneva „Ten Nations Cup” in 1930.
Vainqueur des Championnats Hongrois de Football en 1929-30, 1930-31, 1932-33, 1934-35, 1938-39, 1945, 1945-46 et 1946-47.
Vainqueur de la Coupe de l'Europe Centrale en 1929 et 1939.
Vainqueur de la Coupe des Nations en 1930 à Genève.

UJPEST, 1948 X.30.

Az Ujpesti Torna Egyesület 1948/49.évi Tisztikara:

Elnök:	Gerő Ernő	Magyar Dolgozók Pártja
Díszelnök:	Dinnyés Lajos	Pártatlan Kisgazdapárt
Ü.v.elnök:	Földes László	M.D.P.
Társelnökök:	Arányi Árpád	M.D.P.
	Dr.Bánky Dénes	Kisgazdapárt
	Döbrentei Károlyné	M.D.P.
	Házi Árpád	M.D.P.
	Földes László	M.D.P.
	Komnenov Pál	M.D.P.
	Mátéffy Géza	Kisgazdapárt
	Dr.Pesta László	Kisgazdapárt
	Dr.Vajda Imre	M.D.P.
	Vándor Béla	M.D.P.
Alelnökök:	Beer Frigyes	M.D.P.
	Dr.Bartha Kovács Lajos	
	Beregi József	
	Dicker Mihály	M.D.P.
	Erdélyi Aurél	
	Fülep József	
	Dr.Gálhidi Béla	
	Horváth László	
	Hirsch Andor	
	Halász Mozes	
	Illés Béla	
	Kálmán Árpád	
	Kálmán József	
	Kovács Gyula	M.D.P.
	Dr.Lázár György	
	Linke Rudolf	
	Dr.Lendvai Ferencz	M.D.P.
	Major Béla	
	Máj József	
	Markovits László	
	Meck János	
	Dr.Molnár József	M.D.P.
	Papp József	
	Rezső Tibor	M.D.P.
	Sajgál Gyula	M.D.P.
	Somlai Lászlo	M.D.P.
	Schwartz Sándor	M.D.P.
	Székely Béla	
	Ujvári Miklos	
	Varinyi István	M.D.P.
	Wohl Hugo	
	Zala Hugo	

156

Az UTE elnökségének névsora 1948-ban

Egy 1948. október 30-án született dokumentum, amely a már Gerő Ernő által vezetett klub elnökségét mutatja be, így fogalmaz: „Az Ujpesti Torna Egyesület 1948/49. évi Tisztikara”. Az 1950. március 31-i Dózsává alakulás jegyzőkönyve sem használ más nevet. A dokumentum tárgya: „az Ujpesti Torna Egyesület és a Belügyminisztérium sport egyesületeinek egyesülése”.

Miután az 1885-ös kezdetet bemutattuk, a „vég” sem maradhat ki.

1950. április 20-án igazán szomorú apropóból adott ki nyilatkozatot a belügyminiszter nevében Pálfy Ernő minisztériumi osztályvezető.

A dokumentum tárgya: „Ujpesti Torna Egyesület /Budapest IV. Ujpest/ nyilvántartásból törlése”; amelynek oka a Dózsa megalakulása volt. Az UTE neve ennek a dokumentumnak a következményeként tűnt el a magyar sportéletből a következő 41 évre. A Dózsa kapcsán érdemes felidézni az új klub alakuló közgyűlésén elfogadott, a belügyminiszter által 1950. április 19-én befogadott alapszabály első sorát is: „Az egyesület címe: Budapesti »Dózsa« Sport Egyesület”. Az UTE nevéből a nagy átalakulás után egyetlen szó maradt csak meg: az „Egyesület”.

A Dózsa SE 1956-ig maradt fenn, ám egy 1951. februári módosítás országos sportegyesületté minősítette át, így az újpesti sportolók önálló jogi személyként nem, csak a központi klub helyi szakosztályaként működő Budapesti Dózsa Sport Kör színeiben versenyezhettek tovább.

Hat év után az 1956-os forradalom nyújtott lehetőséget az UTE átalakítására. A magyar nemzet szabadságharcának heteiből

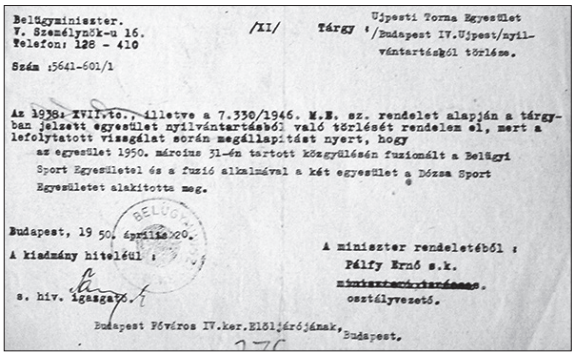

Belügyminiszter.
V. Személynök-u 16.
Telefon: 128 - 410

/XI/

Tárgy: Ujpesti Torna Egyesület /Budapest IV.Ujpest/nyilvántartásból törlése.

Szám: 5641-601/1

Az 1938.XVII.tc., illetve a 7.330/1946. M.E. sz. rendelet alapján a tárgyban jelzett egyesület nyilvántartásból való törlését rendelem el, mert a lefolytatott vizsgálat során megállapitást nyert, hogy az egyesület 1950. március 31-én tartott közgyülésén fuzionált a Belügyi Sport Egyesületel és a fuzió alkalmával a két egyesület a Dózsa Sport Egyesületet alakitotta meg.

Budapest, 19 50. április 20.

A kiadmány hiteléül:

s. hív. igazgató.

A miniszter rendeletéből:
Pálfy Ernő s.k.
osztályvezető.

Budapest Főváros IV.ker.Elöljáróságának, Budapest.

Dokumentum 1950-ből, az UTE nyilvántartásból való törléséről

a klub „újjászületése” kapcsán számos újságcikk maradt fenn, dokumentum azonban csak egy, és az sem belső keletkezésű: az Újpesti Munkástanács mellett működő Sportbizottság határozatait 1956. október 30-án egy röplapon adta ki. A forradalmárok a dokumentum tanúsága szerint birtokba vették a Megyeri úti stadiont, megsemmisítették az ott található Dózsa emblémákat és a létesítményben kitűzték az „Ujpesti Torna Egyesület” feliratot. Az UTE tényleges újjáalakulását azonban megakadályozta a forradalom leverése és a Kádár-rendszer hatalomra jutása. A klub 1957 tavaszán az „Egyesület” nevet is elveszítette és „Újpesti Dózsa Sport Club” néven folytatta működését.

Az alapításkori név visszavételére végül a rendszerváltás nyújtott lehetőséget. 1989 februárjától egyre gyakrabban cikkezett a sajtó arról, hogy az Újpesti Dózsa ismét UTE néven fog szerepelni. Az 1989. évi közgyűlésen azonban a klub nem változtatta meg nevét, ám a lassan zajló változásokat az egykori sportolók, az újpesti szurkolók és lokálpatrióták egy része megelégelte. 1990. május 24-én egy, az Újpesti Dózsától teljesen független civilekből álló társaság megalapította az Újpesti Torna Egyesületet. A küldöttek héttagú intézőbizottságot választottak, amelynek tagjai elindították a kapcsolatfelvételt a helyi tanács illetékes szerveivel, az újpesti nagyüzemek vezetőségével, és bejelentették megalakulásukat az Újpesti Dózsa elnökénél. Az egyesület várta a régi UTE-tagok jelentkezését, valamint új, sportolni vágyók belépését. Az újkori UTE-alapítók úgy vélték, hogy a velük párhuzamosan még mindig létező Újpesti Dózsa SC nem jogutódja a működését 1950 óta szüneteltető UTE-nak, így az újonnan alapított klub a kizárólagos örököse az Aschner Lipót által kitaposott útnak és a háború előtt elért sikereknek. A korábbi UTE-síoktató, Kalmár Pál által vezetett társaságnak azonban nem sikerült bejegyeztetnie az Újpesti Torna Egylet nevet, mivel a Fővárosi Bíróság annak nyilvántartásba vételét formai okok miatt folyamatosan megtagadta. A hatalmas szurkolói nyomás alatt álló Újpesti Dózsa névváltoztatására végül 1991. február 25-én került sor. Az Újpesti Dózsa SC erre a napra összehívott küldöttközgyűlésén új alapszabályt fogadtak el, és a klub nevét megváltoztatták. Attól a naptól „Újpesti Torna Egylet” az újpesti klub hivatalos neve. (Az átalakulás részleteiről szól Lőrincz Róbert Újpesti Dózsából UTE – 1991 című cikke az ÚHÉ 2010/4. számában.)

Az UTE érvényes alapszabályának két cikkelye rendelkezik az elnevezéséről. Az 1. § így szól: „Az Újpesti Torna Egylet, mint közhasznú sportegyesület (továbbiakban egyesület) a 2013. évi V. törvény (Ptk.), valamint a 2011. évi CLXXV. törvény (Civil tv.), továbbá a Sportról szóló 2004. évi I. tv. alapján önállóan működő jogi személyiséggel rendelkező társadalmi szervezet”; a 4. § kimondja, „az egyesület neve: 1991-től Újpesti Torna Egylet (UTE)”.

A fent leírtakat összegezve egyértelműen megállapítható, hogy az újpesti sportklub hivatalos neve 1885 és 1950 között „Újpesti Torna Egyesület” volt, míg 1991 óta „Újpesti Torna Egylet” a helyes elnevezés. Az utóbbi névváltozatot azonban az 1950 előtti időszakban gyakran használták a sajtóban és a közbeszédben is a klub megnevezésére. Az egylet névváltozat az 1885–1950 közötti évtizedekben hivatalosan nem, ám a nyilvánosságban általánosan elterjedt volt. □

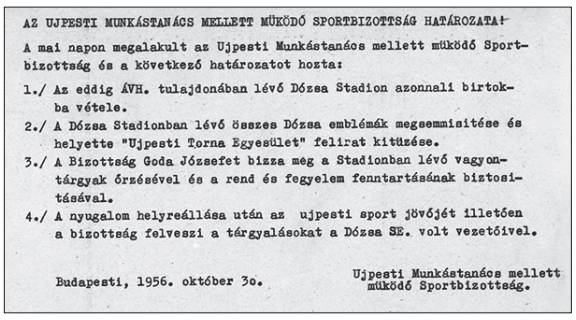

AZ UJPESTI MUNKÁSTANÁCS MELLETT MÜKÖDŐ SPORTBIZOTTSÁG HATÁROZATA!

A mai napon megalakult az Ujpesti Munkástanács mellett működő Sportbizottság és a következő határozatot hozta:

1./ Az eddig ÁVH. tulajdonában lévő Dózsa Stadion azonnali birtokba vétele.

2./ A Dózsa Stadionban lévő összes Dózsa emblémák megsemmisítése és helyette "Ujpesti Torna Egyesület" felirat kitüzése.

3./ A Bizottság Goda Józsefet bizza meg a Stadionban lévő vagyontárgyak őrzésével és a rend és fegyelem fenntartásának biztositásával.

4./ A nyugalom helyreállása után az ujpesti sport jövőjét illetően a bizottság felveszi a tárgyalásokat a Dózsa SE. volt vezetőivel.

Budapesti, 1956. október 3o.

Ujpesti Munkástanács mellett működő Sportbizottság.

Az 1956-os forradalom alatt a Megyeri úti stadionban kitűzték az „Ujpesti Torna Egyesület” feliratot

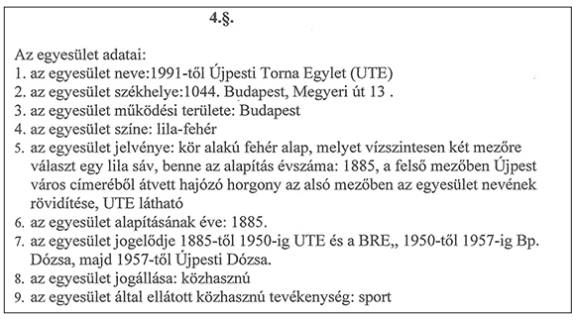

4.§.

Az egyesület adatai:

1. az egyesület neve:1991-től Újpesti Torna Egylet (UTE)
2. az egyesület székhelye:1044. Budapest, Megyeri út 13 .
3. az egyesület működési területe: Budapest
4. az egyesület színe: lila-fehér
5. az egyesület jelvénye: kör alakú fehér alap, melyet vízszintesen két mezőre választ egy lila sáv, benne az alapítás évszáma: 1885, a felső mezőben Újpest város címeréből átvett hajózó horgony az alsó mezőben az egyesület nevének rövidítése, UTE látható
6. az egyesület alapításának éve: 1885.
7. az egyesület jogelődje 1885-től 1950-ig UTE és a BRE,, 1950-től 1957-ig Bp. Dózsa, majd 1957-től Újpesti Dózsa.
8. az egyesület jogállása: közhasznú
9. az egyesület által ellátott közhasznú tevékenység: sport

Az UTE 2024 óta érvényes alapszabályában a klub neve: „Újpesti Torna Egylet” (A képek forrása: UTE Archívum)

Népszigeti tervek
Részletek a Duna-parti Építési Szabályzatból*

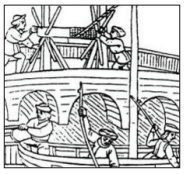

„Újpest 2030" – a IV. kerület településfejlesztési koncepciója

Újpest számára a Duna-part jelentős fejlesztési lehetőségeket tartogat a sport- és rekreációs használat terén. Hosszú távú átfogó cél a Duna szerepének felértékelése, a part használatának rendezése, a helyi identitást meghatározó elemként szervezése. Ki kell alakítani a parti sétányok és kerékpárutak rendszerét, a megfelelő infrastrukturális háttérrel biztosítani a folyóparti élmény átélését.

Természetközeli területei a természetjárók közkedvelt helyévé válhatnak, barnamezős partjai átalakulhatnak a tágabban értelmezett rekreáció közösségi tereivé, a szabadidős szórakozás speciális lehetőségeinek színterévé. Sportolást szolgáló létesítmények kínálatának bővítésére van szükség. A vízi sportok, a Dunán való evezés lehetőségén túl a part is ideális helyszín a mozgásra.

A Népszigeten működő téli hajókikötő jelenleg városszerkezeti elhelyezkedéséhez képest nem megfelelően hasznosított, itt komplex beavatkozásra van szükség. A Népsziget rekreációs használatának biztosítása érdekében, a Palotai-sziget természetvédelmi szempontjai mellett, biztosítani kell a megközelíthetőséget és végigjárhatóságot. A használhatóság javításával és a fejlesztések megvalósulásával egy időben szükséges az árvízi védművek állapotának felmérése, azok megerősítése a hatályos rendeletekben előírtak szerint.

Angyalföld (BP13) hosszú távú (2033) fejlesztési koncepciója

A kerület számára a Duna menti teljes partszakasz – a szigetekkel együtt –, az egyik legjelentősebb célterülete. A rehabilitáció során javasolt irányként a Népsziget kiemelt szerepet kap:

– a volt ipari zónákban a kiépített támfalak ülőfalakkal történő megtörése, kiváltása,
– az Újpesti-öböl Meder utca – Északi vasúti összekötő híd közötti szakaszának nemzetközi szintű evezős versenyekre is alkalmas (1000 m-es pálya) sport célú fejlesztése,
– a Népsziget partvonalának „lido" típusú fejlesztése, a Népszigeten és a Rákos-patak – Dráva utca közötti szakaszon a közvetlen vízhez jutás lehetőségének megteremtése, a geológiai törésvonalból adódó termálvíz potenciális hasznosítása (geotermális rendszerű épületenergetika, hulladékhő-hasznosítás, úszó strandok stb.),
– a Margitsziget és a Népsziget, valamint a szárazföld közötti gyalogos és kerékpáros kapcsolathiányok felszámolása,
– a Népsziget és a szárazföld közötti kapcsolatok akadálymentesítése,
– a természetesebb vízparti rézsűszögek kialakítása, vízparti növényzet telepítése (tájrehabilitácó),
– a part menti területek zöldfelületi arányának növelése,
– az evezős kultúra infrastruktúrájának (csónakleeresztők, stégek, fövenyes part, (csónakházak) újraélesztése,
– a kulturált, lassú kishajózás lehetőségeinek (kikötőhelyek, sólyázás, téli deponálás, karbantartás) megteremtése,
– a vízi tömegközlekedés (vaporetto) infrastruktúrájának megteremtése. □

*Budapest Főváros DÉSZ VIII. ütem, 2018

Stégek és cölöpházak a Népszigeten (Fotó: DÉSZ)

SZÖLLŐSY MARIANNE

185 éve lett Uj-Megyerből Uj-pest

Nagykárolyi Károlyi István gróf alapította településünk „születésnapját" 1840. április 5-re teszi a történetírás. Akkor keletkezett az okirat, amelyben az alapító gróf megfogalmazta milyen követelmények és kedvezmények mellett adja hosszú távú bérletbe egységnyi telkenként a megyeri birtokát. E szerződést megkötő és idetelepült bérlők vetették meg városunk alapjait.

Az Uj-Megyer néven emlegetett település első polgára a Promontorból (Budafok) származó Mildenberger Márton szőlősgazda, serfőzőmester és vendéglős, az István-hegyen létrejött hegyközség bírója lett, aki bérleti szerződését 1840. március 15-én írta alá.

Károlyi István a kezdetektől viszonylagos önállóságot adott a településnek, de követelményként írta elő, hogy lakóinak évente tisztújító közgyűlést kell tartaniuk. A természetesen még kézzel írott, 1840 és '50 között keletkezett jegyzőkönyvek egybekötött gyűjteményét a váci püspöki levéltár őrizte meg. Az Uj-Megyer Protocholluma néven ismert dokumentum részleteit az Újpesti Helytörténeti Értesítő 1997/3. száma publikálta.

A birtokösszeírásokban már az 1830-as évektől találunk néhány iparost a környéken. Károlyi gróf maga hívta többek között a vágvecsei és a nagysurányi birtokáról Neuschloss Simon és Bernát fakereskedőket, hogy Uj-Megyeren létesítsék új üzemüket. Az 1838-as pesti árvíz után – noha az áradás Megyert is sújtotta –, pest-budai polgárok is nagyszámban telepedtek meg itt. Az első beköltözők közül választott vezetőséget magának az 1840-ben megalakuló Uj-Megyer kisközség. Az első bíró Lőwy Izsák tímármester, a pénztárnok Neuschloss Bernát lett.

Az Ujpest nevet (rövid u-val) a hagyomány szerint Lőwy Izsák (1793–1847) alkotta. Már 1836-ban értesítette üzletfeleit és a „tekintetes császári postahivatalt", hogy erre a helységnévre továbbítsa leveleit. A köztisztelet nek örvendő tímármester és ikertestvére Bernát, 1823-ban vették át édesapjuk talpbőrgyárának vezetését Nagysurányban (ma: Szlovákia). Izsák, üzemük továbbfejlesztési lehetőségét abban látta, ha működését Pestre helyezi át. Burg Károly, a fóti Károlyi uradalom jószágkormányzója igen kedvezményes lehetőséget kínált számukra – ha nem is Pesten –, de annak közvetlen közelében. Jelentkezésüket a gróf is elfogadta, így Lőwy és családja az elsők között települt Uj-Megyerre. Talán az eredeti cél vezérelte, hogy az itt létrehozott cég címe, ha nem is Pest, de az épülő „Uj-Pest" legyen. Vállalkozása azonban 1847-ben csődbe jutott, és még abban az évben ő is elhunyt. „Névadónk" napjainkig tartó megbecsültségét mutatja, hogy 1866-ban utcát neveztek el róla, portréjával ellátott emléktáblája a városháza falán látható.

A község neve a kortárs okiratokban Kis-Megyer és Uj-Káposztás-Megyer néven is előfordul, e névváltozatok még évekig éltek egymás mellett. Az Uj-Pest nevet Szép Mihály dunakeszi plébános említette először hivatalosan 1839-ben, egy halotti anyakönyvben. Nyomtatásban elsőként a Jelenkor 1838-as évfolyamában az árvízkárosult települések névsorában az Ujpest/Ujváros név szerepelt, majd a következő év szeptemberében a folyóirat már a pestiek kedvenc kirándulóhelyeinek sorában említi ugyanígy a települést.

A helyi elöljáróságí ülés jegyzőkönyve szerint első ízben 1841. január 17-én hangzott el az Ujpest név a közgyűlésen, azonban 1844. január 21-ig az Uj-Megyer név szerepel több okiratban is. Közgyűlési határozat a névváltozásról azonban sem korábban, sem később nem született, de a fenti időponttól az Ujpest név vált állandóvá.

1852-'53-ra a hivatalos országos birtokösszeírások, adóívek és térképek is átvették az elnevezést (esetenként németül: Neu Pesth).

Az utókor történetírása az 1841-es közgyűlési említést fogadja el az Ujpest név keletkezési időpontjának. □

SALLAI JÁNOS

Újpest rendőrsége az első világháború után

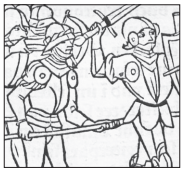

Újpest története eltér Magyarország többi városáétól. A 19. század első harmadában alapították nem messze a fővárostól, és nagy ívű fejlődése révén egy évszázad sem kellett ahhoz, hogy az ország első tíz városa között tartsák számon. Budapest közelsége és a község-város robbanásszerű fejlődése, növekedése a közbiztonság terén is speciális helyzetet hozott létre. Amint az a Magyar Közigazgatás című folyóirat 1884-es számában olvasható: „A fővárosból kiutasított kerítőnők, tolvajok és betörők ott [Újpesten] tartják összejöveteleiket, s éjnek idején onnét indulnak zsákmány után. A fővárosban elkövetett lopások, betörések nyomai többnyire Újpestre vezetnek". Miközben a fővárosból kiszorult bűnözők Újpesten húzták meg magukat, folyamatosan veszélyeztették Budapest közbiztonságát. Valószínűleg az így kialakult helyzet meghatározta azt a döntést, hogy az akkor (1890) még önálló Újpest községben állította fel a fővárosi rendőrség egyik kapitányságát, kiterjesztve ezzel a hatáskörét Újpestre. A döntés helyességét az idő igazolta és más agglomerációs településekhez hasonlóan a fővárosi rendőrség jelenléte, tevékenysége állandósult Újpesten. Ezt jól szemlélteti, hogy 1889-et követően megjelennek azok a főkapitányi rendeletek, amelyek Újpestre is kiterjednek, mint például a gombaárusításra (1891), vagy az újpesti fogadók, vendéglők korcsmák, sörházak és kávéházak zárórájának szabályozása tárgyában kiadott (1890) rendeletek. Ezek a szabályok nemcsak a közbiztonságra és a köztisztaságra ügyeltek, hanem a lakosság mindennapi életének kereteit is megszabták, biztosítva a rendet a gyorsan fejlődő, Pest-közeli településeken.

Újpest az 1890-es években egy robbanásszerűen növekvő ipari központ volt. A rendőrségnek nemcsak a bűnözéssel, hanem a politikai feszültségekkel is meg kellett küzdenie. A gyári munkásság nagy létszáma miatt gyakoriak voltak a tüntetések és a sztrájkok. A rendőri rendeletek egyik rejtett célja a gyülekezési jog korlátozása volt: a korcsmai zárórák szigorítása segített megakadályozni, hogy az éjszakai mulatozás politikai szervezkedésbe csapjon át.

Újpest közbiztonsága és az ott szolgálatot teljesítő rendőri hivatalnokok tevékenysége a politikai élet szereplőinek figyelmét is felkeltette. 1903-ban Gabányi Miklós képviselő az Országgyűlésben interpellációt intézett a belügyminiszterhez (amely posztot ezidőben a miniszterelnök töltötte be) az újpesti rendőrök brutalitása tárgyában. A belügyminiszter kivizsgáltatta az esetet és semmiféle brutalitást, forrongást nem találtak Újpesten.

Az ország közbiztonságában jelentős változást hozott az 1919-ben kiadott és 1920-ban hatályosított 5047-es ME rendelet, amely államosította a vidéki rendőrségeket és központosításukkal az egyes egységeket a már meglévő állami rendőrségek alá rendelte. A nagy háború és a forradalmak után, 1920-at

Dr. Saly Alajos főhadnagyi rendfokozatban, 1917-ben. Rendőrfőfelügyelőként, az 1926-ban kiadott rendőrségi útmutató szerkesztője (Forrás: Fortepan / 18275)

követően az államosítás révén stabilizációs folyamat kezdődött. Ennek részeként megszervezték és 1922-től beindították a rendészeti tisztviselők szaktanfolyamát és egymás után születtek a rendőri tevékenységet szabályzó központi jogszabályok, rendeletek. Így a bűnügyi, a közlekedési és a közbiztonsági, valamint az igazgatásrendészeti tevékenységben is születtek országos szintű szabályozások. A modern rendészet kialakulásával és a polgári fejlődés eredményeként új hivatalok születtek, mint a bejelentő hivatal, vagy a Külföldieket Ellenőrző Központi Hatóság (KEOK) stb. Ezek a változások közvetve mind érintették Újpestet is. A rendészeti szakfolyóiratok Újpestről tudósító cikkei, valamint a levéltári források anyagaiból tudjuk, hogy a nagy háború után milyen hivatalok, rendőrségi szervezetek működtek Újpesten. Ezek alapját a dr. Saly Alajos rendőr főfelügyelő által szerkesztett és 1926-ban megjelentetett A Budapesti M. Kir. Állami Rendőrség Főkapitányságának és kerületi kapitányságainak rendőri útmutatója című kötet szolgáltatta.

Az Újpesti Rendőrkapitányság akkoriban a Vasút utca 16. szám alatti épületben működött. Az érvényben lévő jogszabály szerinti tevékenységének hatásköre Újpestre, Rákospalotára, Megyerre, és Pestújhelyre terjedt ki.

Honvédelmi, közbiztonsági, idegenrendészeti, valamint közigazgatási okok miatt 1879-ben a fővárosban létrehozták a bejelentő hivatalt. Ennek a hatásköre az államosítást követően országos szintre emelkedett, amely miatt Újpest is rendelkezett ilyen típusú intézménnyel. Az Újpesti Rendőrkapitányság bejelentő hivatala ugyanazt a formanyomtatványt

Az Újpesti Rendőrkapitányság az egykori Vasút (ma: Görgey) utca 16. számú épületben működött (Fotó: Krizsán Sándor)

használhatta, amelyet a fővárosiak, azzal az eltéréssel, hogy a be- és kijelentőlapokon „Újpest-Rákospalota” településnév szerepelt a nyomtatványon, amely természetesen csak Újpesten és Rákospalotán volt használható. Az újpesti bejelentő hivatalban (eltérve a fővárositól) két példányban kellett a formanyomtatványokat kitölteni, amelyből az egyik helyben maradt, a másikat a fővárosi központi bejelentő hivatalba továbbították.

A bejelentési kötelezettséggel kapcsolatos szabályszegők ügyeinek elbírálása is újpesti hatáskörben történt.

A 19. század második felétől már folyamatosan jelennek meg a fegyver- és lőszergyártásával, kereskedelmével, valamint tartásával kapcsolatos jogszabályok. Az állami rendőrség létrejöttével 1920-tól egy új szolgálati ág is született, az igazgatásrendészet, amely – napjainkban is – a fegyverrel és lőszerrel kapcsolatos szabályok betartatására hívatott. Újpesten a helyi kapitányság szintén jogot nyert arra, hogy a fegyvertartási engedélyeket kiadhassa, ezért az újpesti polgároknak nem kellett a budapesti főkapitányságra beutazni a kérelem kitöltése és az engedély átvétele céljából. Ugyanígy az Újpesten legfeljebb két hónapot tartózkodó külföldiek részére is az újpesti kapitányságon állították ki a tartózkodási engedélyt. A község területére vonatkozó kihágások elbírálása (ami Budapesten a főkapitánysághoz tartozott) szintén az újpesti kapitányság hatáskörébe került.

A bűnügyi rendészet terén az a furcsa helyzet állt elő, hogy az újpesti kapitányság sokkal szélesebb területen fejthette ki a bűnüldözési tevékenységét, mint a fővárosban a kerületi kapitányságok. Eszerint ha „a nyomozási cselekményeket a perrendtartás értelmében teljes mértékben foganatosítja, a soros vizsgálóbíróval közvetlen érintkezést tart fenn, a rendőrhatósági indítványozás jogát is közvetlenül gyakorolja”.

Újpest közrendjét, közbiztonságát nagyban befolyásolták a területén megtartott rendezvények, mint a vigalmak, táncmulatságok, sportrendezvények, gyűlések, amelyek megtartásához a szükséges engedélyeket is az újpesti kapitányság állította ki. Mindezekhez a felügyeleti szolgálatot is a kapitányság biztosította. Az engedélyekből és a felügyeleti tevé-

kenységből befolyt díjakat a fővárosi rendőrségeken meghonosodott eljáráshoz hasonlóan, a kapitányság kezelte.

A fentiekből jól látható, hogy bár „csak” egyetlen kapitánysága volt a fővárosnak, az újpesti rendőrkapitányság mégis jóval több önállósággal, hatáskörrel rendelkezett és nagyobb területen működött, mint a fővárosban a kerületi kapitányságok. A kapitányság színvonalas tevékenységéhez nagyban hozzájárult, hogy az élén egy felkészült kapitány, dr. Barta Endre rendőrtanácsos állt. Helyettese: Vincze Károly rendőrtanácsos, másodhelyettese: dr. Csutak Béla rendőrtanácsos volt.

A kapitányság munkáját egy tizenhat fős detektívcsoport segítette, míg a közbiztonságra két lovas altiszt és tizennégy lovasrendőr vigyázott. Utóbbiak számára sok feladatot jelentett az éledő sport- és lóversenyek rendjének, valamint a motorkerékpáros események biztosítása, illetve tömegrendezvények esetén a rend fenntartása.

A detektívcsoport minden tagjára szükség volt, mivel Újpest a magyar rendészet történetébe több nagy bűncselekménnyel feliratkozott. Többek között az első bankrablással, vagy a pénzhamisítással. De más esetekben is jutott feladat az újpesti rendőrségnek, így 1923-ban, amikor Újpest világítás nélkül maradt, mert a Phöbus Villamos Vállalatok Rt. egy este megszüntette az áramellátást.

Az áram visszakapcsolására a rendőrség hatékony fellépését követően került sor. 1927-ben az a furcsa eset állt elő a rendőrség fogdájában, hogy Újpest egyik leggazdagabb kereskedőjének a fia szégyenében öngyilkos akart lenni, de egy gyorsan közbelépő őrszem és a Károlyi kórház orvosa együttesen megmentették az életét. 1929-ben a Magyar Országos Tudósító is beszámolt arról az Újpesten elkövetett Árpád úti betörésről, amely során egy gazdag tollkereskedő házát kirabolták. 1932-ben sorozatos kerékpárlopásról szóltak az újpesti bűnügyi tudósítások. A tettesek az újpesti városháza környékéről tulajdonították el a kerékpárokat. A helyi rendőrség detektívei gyorsan felderítették az ügyet és elfogták a tetteseket.

Újpest fővároshoz való közelsége és rohamos fejlődése a közbiztonság területén is tartogatott kihívásokat. Ennek következményeként az ország és a főváros vezetése bevonta Újpestet a fővárosi rendőrség hatáskörébe és megelőzve a közigazgatási folyamatokat, Újpestnek már községi státusza idejében városi kapitánysága volt, majd Nagy-Budapest létrehozása után a IV. kerületi kapitányság által szolgálta a fővárosiak és újpestiek közbiztonságát. □

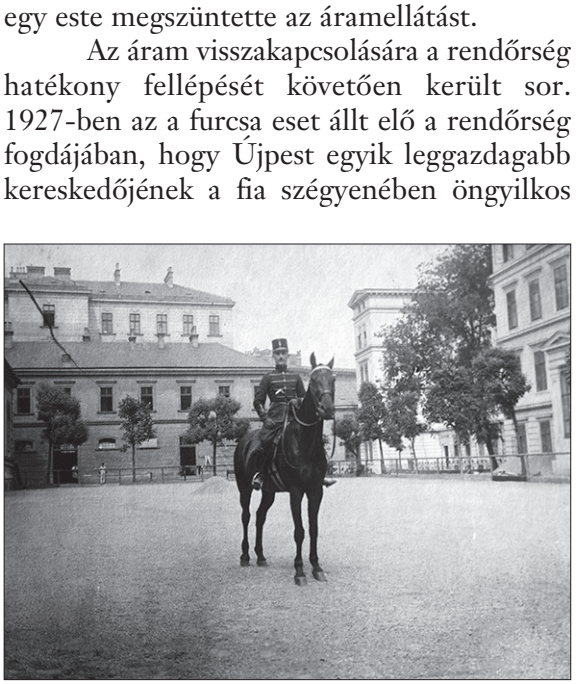

Lovasrendőr 1909-ben (Forrás: Fortepan / 263668)

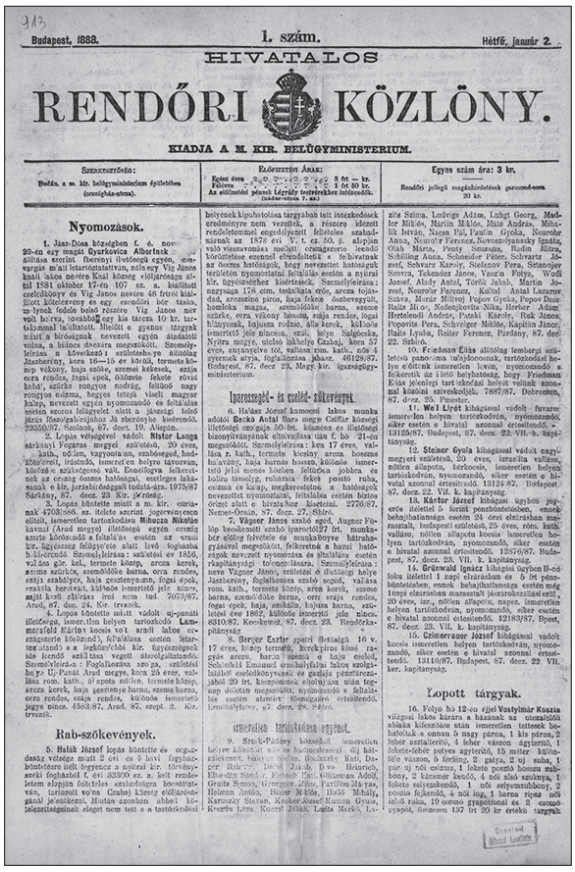

Budapest, 1888. 1. szám. Hétfő, január 2.

HIVATALOS RENDŐRI KÖZLÖNY.

KIADJA A M. KIR. BELÜGYMINISTERIUM.

Szerkesztőség: Budán, a m. kir. belügyminisztérium épületében (mennyiházutca).

Előfizetési ár: Egész évre 6 frt — kr. Félévre 3 frt 50 kr. Az előfizetési pénzek Lipszky térképének intézendők. (Lánchíd-utcza 7. szám.)

Egyes szám ára: 3 kr. Rendőri jellegű megszólaltatások garantendum 20 kr.

Nyomozások.

Rab-szökevények.

Lopott tárgyak.

A Hivatalos Rendőri Közlöny 1888. január 2-i száma (Forrás: Neogrády László Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény)

KRIZSÁN SÁNDOR

Villamosvasúti alkalmazottak képzése Újpesten, 2. rész

1949-ben megszűnt a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt. (BSzKRt). Budapest villamosközlekedésének irányítását 1950-től a Fővárosi Villamosvasút Vállalat (FVV) látta el. A forgalmi szolgálatra jelentkező leendő munkatársak felvételét továbbra is a BÚR-telep (az ötvenes évektől: Angyalföldi forgalmi telep) északi felén álló épületegyüttesben végezték.

A kocsivezető és kalauz állásokra jelentkezőket leginkább a 17-től 40-45 éves korosztályból várták. A felkészülést kézikönyvek, jelzési és forgalmi utasítások segítették, valamint a kalauzok számára – többek között – a városi helyismeret és az utazóközönséggel való udvarias bánásmód elsajátítása szerepelt a tananyagban. Oktatófilmeket is készíttetett a vállalat, amelyek a forgalmi, vagy a műszaki ismeretek könnyebb tanulását szolgálták. Példaként hozzuk fel a Budapesti Kalauz címűt 1963-ból, amely az akkori villamos-viszonylatokat mutatja be – a 12-es számozásúig – minden egyes megállónál megemlítve, milyen fontos közintézmény található a közelben. (A film – amely megtekinthető a legnagyobb videómegosztó csatornán – mai szemmel is érdekes; a képkockákon a korszak több újpesti helyszíne felismerhető.)

Tanulóvillamos az Angyalföld kocsiszín udvarán. (Jelenet A járműberendezések kezelése című oktatófilmből)

A kalauz munkakörben mind jobban elhatalmasodó személyzethiány enyhítése érdekében először a felvételre jelentkezőknek előírt képességvizsgálattól tekintettek el, majd előbb részlegesen, 1969-től teljesen megszüntették a kalauzszolgálatot. A megmaradó személyzet egy részét kocsivezetőkké képezték át.

1968-tól a Budapesti Közlekedési Vállalat (BKV) égisze alatt működött az újpesti oktatási centrum, a Forgalmi Kiképző Iskola, illetve a Városi Tömegközlekedés Tisztképző Iskola, amelyet a szakalkalmazottak csak „BÚR-egyetemnek" vagy „BÚR-akadémiának" neveztek. Az intézetet a nyolcvanas évek elején már BKV Oktatási Központnak hívták. A járművezetők betanítása mellett a tisztképzést folytatták Újpesten. Külön oktatásban részesültek a villamos-, az autóbusz- és a HÉV-járművezetők, itt helyben a villamos és a HÉV „pilótáit" képezték.

A leendő villamosvezetők a gyakorlati ismereteket a hetvenes évekig az oktatók felügyelete mellett, tanulójáratban közlekedő forgalmi kocsikon sajátították el. 1972-től kezdve több kéttengelyes és forgóvázas villamoskocsit alakítottak át oktatási célokra, amelyeket a hibakeresés gyakorlására szolgáló berendezésekkel is felszereltek. Megkülönböztetésükre a kocsik díszlécén, valamint oldalain piros csíkozást alkalmaztak.

A hat évtizede ezen a helyen működő oktatási központ 1985-ben költözött át az Örs vezér terén emelt új hétemeletes épületbe, ahol a járművezetők, menetirányítók, forgalmi tisztek képzését korszerű körülmények között tudták tovább végezni. A vállalat egészségügyi szolgálatán belül itt működött a Pszichológiai Laboratórium is. Az egykori újpesti tantermek és a pszichotechnikai laboratórium épületcsoportját 2002-ben bontották le. □

Iványi János

Az újpesti városközpont rekonstrukciójának szociológiai háttere, 2. rész

Berkovits György szociológus 1970-ben készült vizsgálata szerint a helyben lakó újpestiek nagy többsége (83%) a szanálás után állami tulajdonú lakásba szeretett volna költözni. Mivel az állami lakáshoz jutásnak ez volt az egyetlen esélye, így talán érthető, hogy miért törekedtek olyan sokan az új lakótelepekre. (Az állam a dolgozói fizetések meghatározása során azért is tartotta azokat alacsony szinten, mert azt tervezte, hogy a visszatartott összegből – más társadalmi közösségi igények kielégítésével együtt – megépíti az országban hiányzó lakásokat, amelyeket szétoszthat az igénylők között.) Aki tehát új, állami lakásra aspirált, csak ebben a megoldásban gondolkodhatott. A vizsgálat alapján családi vagy társasházba csak az érintett újpestiek 10%-a kívánt költözni, elsősorban azok, akik tudták, hogy „magas jövedelmük" alapján nem juthatnak tanácsi lakáshoz. Érdekes és egyben feltűnő, hogy szövetkezeti lakásra csupán 7%-uk törekedett, bizonyára azért, mert tisztában voltak azzal, hogy csak arra jogosultak.

Berkovits György megállapította, hogy a városközpont felújítása egy funkcionáló lokális társadalmi rendszert rombol szét, ahol megszűnnek az informális kapcsolatok, a mindennapokat hosszú ideig személytelen, adminisztratív jellegű szabályoknak kell alávetni. A lakók és a hatóság között ellenségeskedés alakulhat ki (az ügyintézés lélektelensége, a kevés információ, az önkényesnek tűnő döntések miatt). Sokszor hallottak a lakók a szanálásról, ami úgy tűnt sosem következik be, ezért nem hitték el. Azt, hogy a „szanálás nem lakásigény-kielégítés" úgy értelmezték, hogy a döntéshozók nem akarnak a lakáshelyzetükön javítani, kijátsszák őket. A tulajdonosok nem értették, hogy házaikat, amelyekért annyit dolgoztak, potom összegekre becsülhetik. Ugyanakkor a hivatal azt kommunikálta, hogy minden lakó életfeltétele javulni fog, a felújítás az ő érdeküket szolgálja.

A városközpont-rekonstrukció, azaz a bontandó és az újjáépítendő terület meghatározó határvonalai (utcái) nyugat – keleti irányban a Temesvári utca és az Istvántelki út, északi – déli irányban az Árpád út (Lóránttfy Zsuzsanna utca, Munkásotthon utca), Anonymus utca Dugonics utca (Berda József utca, Tél utca, Elem utca) vonala, mintegy 81,55 hektár területen. A középületek (mint a Könyves Kálmán Gimnázium, az Április 4. téri [ma: Tanoda téri], a Viola utcai iskolák, a Károlyi Sándor Kórház és a területen lévő templomok) megmaradtak, ugyanakkor érthetetlen módon, a munkáskerületben a munkások filléreiből épült Munkásotthont lebontották. Maga a szanálás sem volt teljes, mivel ezen a területen még ma is állnak olyan épületek (többek között a Bocskai utcai házak), amelyek akár önmagukban is „kötelezővé" tették volna a szanálást már az I. ütemben. Berkovits György megfogalmazásában: „1973-1974-ben egy szőnyegbombázás, vagy földrengés által sújtott városrészhez hasonlított ez a negyed; törmelékek, úttalan utak, vezetékek földből kiálló kicsüngő belei, teljesen, félig-negyedig lerombolt házak, épületek tetők nélkül, […] mint egy háborús vagy természeti katasztrófa után".

Amikor magánházat érintett a rekonstrukciós terület, azt egy 1977-es jogszabály alapján részletesen felbecsülték. Az akkori árkategóriák közül kiemelünk néhány tételt: (teljesen közművesített) telekár: 165 Ft/m^2; lakóépület 560 Ft/m^3 (az épületek árát m^3-ben határozták meg). Az így kikalkulált értékből levonták az avulási tényezőt (amit egyedileg állapítottak meg az épület állapota alapján), és a cserelakásért a becsérték cca. 40%-át ugyancsak levonták. (A cserelakás alapterülete lényegesen kisebb volt, mint a lebontott ingat-

lané, a tanácsnak/államnak csupán a szobaszámot kellett biztosítania. Felértékelték a szanálás során elpusztított növényzetet is; így egy körtefa árát 380 Ft-ban, öt futórózsáét 100 Ft-ban, két ribizlibokorét 30 Ft-ban határozták meg.)

A szanálás során akadtak olyan utcák, ahol – az eredetileg még burkolat nélküli – szintek feltöltődtek, mert ráhordták a szemetet, a sittet, majd mire az utcákat leburkolták, annak szintje jelentősen magasabbra került, mint a belső udvarszint (és ezzel együtt a lakások padlószintje). Nagyobb esőzések esetén a szobákat szabályosan elöntötte a víz. A házak egy része nem volt szigetelve, emiatt az otthonok életveszélyes állapotba kerültek, de bontani szinte azokat sem kellett, összedőltek maguktól. Ami mégis kisvárosias és meghitt hangulatot kölcsönzött az utcáknak, az a növényzet volt. A tulajdonosok az utolsó percig ápolták az utcai kerti fákat, nagy volt az udvarokban a növénykultusz.

Arra a tényre, hogy a szanálás nem jelentett lakásigény-kielégítést, álljon itt egy korabeli példa: a város-rekonstrukció előtt egy 16 m^2-es szobában nyolcan laktak. A főbérlők: a néni (takarítónő), a bácsi (raktáros); a lányuk (üvegműves), annak férje (targoncavezető), a fiuk (galvanizáló) és a felesége (gépi adagoló), valamint a gyerekeik. A három család, akik közösen laktak, kapott egy két- és félszoba-hallos lakást.

Tél utcai panelházak (Forrás: Biró E.: Újpest – Egy város építészete)

A szanálással kapcsolatos bizonytalanságok, a tájékoztatás hiánya oda vezetett, hogy a lakásra várakozás életmóddá, társadalmilag elfogadott intézménnyé vált Újpesten, ahol az szinte „történelmi múltra" tekinthet vissza. A városközpont felújításának gondolata már az 1950-es évek végén megszületett, és 1966 óta ámították az embereket a bontással-felújítással. A városlakók túlnyomó többségének csupán a lakáshoz jutás reménye maradt meg, egyre többen várakoztak lakásra, azaz a lakáshoz jutás reménye az életmód részévé vált.

A lakásigény és a lakáskiutalás ellentmondásainak megértéséhez ismerkedjünk meg két fogalommal! Az egyik az ingatlanok „keretes beépítése", a másik az úgynevezett „ragasztványok" kialakítása. Újpesten – főleg a városközpontban – kevés volt a telek, tehát a tulajdonosok minden talpalatnyi földet kihasználták, azaz beépítették az udvarukat. Adódott, hogy az általában négyszögletes udvarrészből, a szomszédos házakat elválasztó kerítés mentén beépítsenek néhány szoba-konyhát, vagy csak egyetlen helyiségből álló lakhelyet, amelyek elfértek az udvar hátsó részén. Így a kisebb udvarokban három-öt, a nagyobbakban tizenöt-húsz „lakást" is felépítettek és kiadtak. A szegényebb és népesebb családos háztulajdonosok családtagjaiknak, rokonaiknak, esetleg idegeneknek úgy biztosítottak pénzért lakhatást, hogy sufniszerű építményeket „ragasztottak" a házukhoz melléképületként (kamrának, garázsnak, nyári konyhának nevezve azokat), amit nem rendeltetésszerűen, hanem lakásként használtak. Míg a háztulajdonosok az államosítás után főbérlőkké váltak, a hatóság a melléképületeket albérletnek tekintette, tehát a benne lakók főbérlőként nem igényelhettek új tanácsi/állami lakást, tovább súlyosbítva az alulurbanizáltságot. □

A szerző köszöni Debreczeni-Droppán Béla segítségét a cikk megírásához.

ROLLA MARGIT

A fiatal Kaffka Margit – Előszó*

Már évekkel ezelőtt nekiindultam és megpróbáltam követni azt az utat, amelyen Kaffka Margit haladt. Igyekeztem összegyűjteni minden olyan adatot, emléket és útmutatót, ami Kaffka Margit életéhez tartozott. Jártam azokon a helyeken, ahol ő élt. Nagykárolyban, ahol született, Szatmáron, ahol iskolába járt, Miskolcon, ahol tanított, Budapesten, a pesti és budai utcákon, Újpesten, Párizsban és néhány más helyen, ahol megfordult. Mentem utána könyvek és írások lapjain és megkerestem azokat az embereket, akik vele rokonságban, barátságban, szerelemben vagy emberi jóságban és megértésben találkoztak. Így jutottam hozzá a tájak hangulatához, amit látott, leveleihez és írásaihoz, amelyekben kislány korától kezdve úgyszólván utolsó napjáig ő maga mondja el magáról: ki voltam. Az emberek róla való emlékezéseihez, ahhoz a sokféle Kaffka-archoz, amit azok őriztek meg róla, akik ismerték. Ez a sokféle arc! Mindenki másként látta és másként emlékezik rája. „Ezer pillantású szemem" – írta magáról – ezer arcot adott neki. […] Mi már a bátor, szabadon szóló embert látjuk Kaffka Margitban. □

ROLLA MARGIT

Út a révig

A Nyugatosok közül kerültek ki barátai is. Sőt itt érte el egy másik szerelem, melynek főhőse Osvát Ernő, a Nyugat főszerkesztője volt. Ez évek gyötrődését jelentette Kaffka Margitnak: mindent adott és semmit sem kapott érte! Az úgynevezett „szerelem" csak egy-két hónapig tartott, aztán a férfi apró kis flörtjei következtek, majd a szakítás és a szenvedés, amíg nehezen kivergődött belőle. Herrer Cézárné mondta el nekem, hogy ő akkor Rákospalotán lakott. – „Látod, – mondta neki Kaffka Margit – nem tudok hozzád menni, mert ott sétáltunk együtt az erdő szélén és nem bírok még arra járni." – Osvátot is a Szúnyog-szigetre vitte. Szabó Dezső Életeim című önéletrajzában elmondja a következőket: „A rendes Nyugat társasággal a »Bristol« előtt ültünk. Mikor már a János-hegyhez közel vitorlázott a nap, elköszöntem, hogy naplemente előtt még kilélegezzem magam a Gellérthegyen. Margit velem jött. Amikor közel értünk a Ferenc József hídhoz, éppen kikötött egy Újpestre járatos hajó. Margit

Kaffka Margit író, költő 1914 körül (Fotó: Máté Olga; forrás: PIM)

sajátos, mohó könyörgéssel kért, hogy szálljunk fel és menjünk Újpestre. Két perc múlva már úsztunk is felfelé a vizen." – „Margitnak a hajózás rákékült a harisnyájára és megint csurgott belőle a lelki probléma. – Margit beszélt, beszélt és a víz folyt." „Már este volt, mikor megérkeztünk az összekötő híd újpesti hídfőjéhez. Közvetlenül a hídfőnél egy halászcsárda volt, bementünk vacsorázni. A tágas udvaron elég sok vendég volt, egyik szögletben egy nagyobb társaság szociáldemokrata munkás ült. A vacsora alatt Margit hallgatag lett, de különös izgalmat vettem észre benne. Vacsora közben egy kis virágárus lány asztalunkhoz jött, és egy csokor virágot tett Margit elé. A munkások közül többen felismerték és ők küldték neki. Nagy boldogság világolt fel a Margit arcára. Később a munkások halkan elénekelték a magyar Marseillaise-t. Sajátságosan hatott rám, de Margit már megint másfelé figyelt. Mikor elhagytuk a vendéglőt, dacára a késő estének, Margit kért: – Menjünk rá a hídra, a közepéig, nézzük, hogy hallgat az éjszakában alatta a sziget. – Nini, Margit észreveszi a természetet! – mosolyogtam magamban. Mikor ráléptünk a hídra, Margit szólt: – Fogj karon, Dezső, és szoríts nagyon magadhoz, mintha tényleg nagyon szerelmes lennél belém. Mozgósítottam magamban minden Margit-képes rómeoságot, és azt hiszem, a szorítást kissé túloztam is, mert Margit felszisszent. A híd közepéig némán mentünk. Ott megálltunk és megtörtént a nagy lelki felhőszakadás. Elzokogta nagy szerelmét, melynek színhelye éjjelenként ez a sziget volt. A Nyugat egyik irányító férfia volt a hős. De később egy más nő kedvéért, aki ráadásul Margit szomszédságában lakott, elhagyta őt. A viszony már vagy két éve megszakadt, de Margit a ma kapott seb éles sajgásával áradta elém. »A csalfa szerelmes hős igen derék, művelt és intelligens ember volt, de inkább hasonlított egy öreg kecskéhez, mint bármely Rómeóhoz.« – Nagyon sokáig tartott a Margit búzápora. Közben kezdett hűvös lenni. Alulról a Szigetről különös füttyök hallatszottak fel. Ez a hely, így éjfél tájt, nem éppen a személy- és vagyonbiztonság intézménye volt. Jól elmúlt éjfél, mikor rá tudtam bírni Margitot, hogy régi boldogtalan szerelméből igyekezzünk valahogy hazajutni. – Mikor végre beértünk Újpestre, az utolsó villamos már elment – időbe került, míg elcsíptünk egy bérkocsit."

*Részletek Rolla Margit kétkötetes Kaffka Margit monográfiájából. (Az MTAK közleményei, 1983)

Szabó Dezső író, esztéta (Fotó: Trusovszky Dezső, forrás: PIM)

Osvát Ernő, Nyugat szerkesztője (Fotó: Braun Menyhért; forrás: PIM)

ANDREW SZANTON

Wigner Jenő emlékiratai (részletek)*

„Szüleim zsidók voltak, tehetősek, racionálisak, józan életűek, boldogok, és nagyon szerették egymást. Gyermekkorom az értelem jegyében zajlott. Apámnak biztos hivatali állása volt egy nagy bőrgyárban. […] Kisgyermekkoromban azt hittem, hogy apám élete a Mauthner-bőrgyárban kezdődött, a korábbi emlékeiről ugyanis sohasem beszélt. Arról viszont igen, hogy a gyár tulajdonosai mennyire szerették, mennyire támogatták, hogy miként lett gyárigazgató, majd miként kapott tulajdonrészt az üzletben."

„Jó apám megkérdezte, mi akarok lenni, amikor felnövök. Egy kis gondolkodás után bevallottam: Jó Apám, ha őszinte vagyok, bevallom, tudományos pályára szeretnék lépni, és ha lehet, fizikus szeretnék lenni. Azt hiszem, jó apám várta ezt a választ, és megkérdezte: Fiam, mit gondolsz, hány fizikus alkalmazott él az országunkban? Megint egy kis gondolkodás után úgy éreztem, azt kell mondanom, »Négy«. Erre apám megkérdezte: Gondolod, hogy megkapod a négy állás egyikét?"

„1925-ben befejeztem tanulmányaimat a berlini műegyetemen, és hazatértem […], hogy édesapám kívánsága szerint elfoglaljam a Mauthner-bőrgyárban felkínált állást. Vasárnap kivételével minden nap bejártunk – nem közvetlenül apám irányítása alatt dolgoztam, de azért gyakran összefutottunk. Úgy látszott, minden a tervei szerint alakul. Apám boldogan hallgatta a […] tanulmányaim során megismert modern bőripari eljárásokról tartott beszámolóimat, de a komoly tudományos alapokon nyugvó szakmai kérdéseket a bőriparban szükséges tudományos ismeretek híján – bánatomra –, csak felületesen tudta követni. Mivel neki soha nem állt módjában, hogy olyan magas szintű szakismereteket szerezzen, mint amilyeneket kívánsága szerint én szereztem Berlinben, most nehezen tudtam megosztani vele a tapasztalataimat."

„A bőripari üzemeket érdekes módon a későbbiekben is szívesen látogattam, pedig soha fel sem merült bennem, hogy visszatérjek a szakmába. Azt hiszem, újra és újra meg akartam bizonyosodni arról, hogy szükség esetén megfelelő szakismeretekkel rendelkeznék. Úgy látszik, apánk álmait soha nem adjuk fel végleg."

„Egyszerű magyar versek és dalok, amiket még 1910 előtt tanultam, ma is gond nélkül előjönnek gondolataimban. Az Amerikában eltöltött hatvan esztendő után még mindig inkább magyar vagyok, mint amerikai. Az amerikai kultúra sok vonása idegen maradt számomra. Az igazat megvallva, az amerikai kultúrát kicsit gyerekesnek találom az európai kultúrához képest. Igaz, hogy Mark Twain amerikai író volt, de hőse, Huckleberry Finn mégiscsak gyerek. És kevés más írójuk van. A beszélgetést sem veszik olyan komolyan, mint Európában. Mióta elhagytam Magyarországot, sehol nem tapasztaltam a tréfák olyan szeretetét, mint otthon. A viccek egyetemlegesek, de egy ország sem kedveli azokat annyira, mint Magyarország. Budapesten sok kávéház van. Ezeken a helyeken feltételezik, a vendégekről, hogy hosszan időzzenek kávé mellett, intelligensen beszélgessenek tudományról, művészetről, irodalomról. Magyarországon sok szó esik kultúráról. Talán a magyar költészet a legfinomabb Európában."

„Az élet teljes jelentése, minden emberi vágy együttes értelme, egy olyan alapvető rejtély, ami meghaladja felfogóképességünket. Amíg fiatal voltam, dühös voltam a dolgok ezen állása miatt. Mára megbékéltem vele. Még megtiszteltetésnek is tartom, hogy közöm lehet ehhez a rejtélyhez." □

*A kötet 1992-ben The Recollections of Eugene P. Wigner as Told to Andrew Szanton címmel jelent meg a Plenum Press kiadónál. A magyar változatot, Mente Éva fordításában 2002-ben a Kairosz Kiadó gondozta.

VÉTEK GÁBOR

Újpest különleges természeti értéke a homoktövis és élőhelye, 1. rész

Az újpesti homoktövis élőhelye a „Rákosok" homokpusztáinak utolsó maradványa. Ez, a főváros magjától keletre fekvő terület egykoron hatalmas kiterjedésű és rendkívül változatos növényzettel tarkított vidék volt, amelynek a mai Városliget, a Népliget és az ezeken kívül eső területek is részét képezték. A Pesti-síkság és a Kiskunság lepelhomokja terjed itt ki egészen Vácig, azonban az eredeti növényzet, amely ma Ócsa, Dabas és Kecskemét térségében még látható, Budapesten és tőle északra már csak apró foltokban fedezhető fel. A Kiskunságot idéző árvalányhajas homokbuckák mellett láprétek, itt-ott pedig szikes foltok jellemezték ezt a tájat, amely napjainkra szinte teljesen beépült. A különleges növény- és állatvilággal bíró terület Káposztásmegyertől Rákospalotán és Rákosligeten át egészen a Merzse-mocsárig húzódott. A „rákosi" lápok emlékét őrzi a főváros térségében a Naplás-tó és a Merzse-mocsár, míg a jellegzetes homokbuckás tájból és annak sajátos növényzetéből csak egy egészen kicsi, felszabdalt folt maradt meg Káposztásmegyer környékén. Budapesttől északra a Gödi-láprét, valamint Dunakeszi, Sződliget, illetve a Szentendrei-sziget egyes részei emlékeztetnek még az eredeti, természetes vegetációra.

Árvalányhajas homokbucka az egyik homoktövis állomány mellett (Fotó: Vétek Gábor)

Az Újpesti Homoktövis Élőhelye Természetvédelmi Területet 1994-ben hozták létre egy 5,7 ha-os területen alapvetően azzal a szándékkal, hogy a homoktövis egyetlen hazai, őshonosnak tekinthető állományát megóvják. Bár a mai terület két kisebb részét már 1974-ben védetté nyilvánították a Budapest Fővárosi Tanácsának Végrehajtó Bizottsága által hozott 401/1974. számú határozat alapján, 1999-ben ezt hatályon kívül helyezték, mivel kiderült, hogy a területet nem jól jelölték ki, mert az értékes növénytársulások egy része a védett zónán kívülre esett. Budapest Főváros Közgyűlése a „Budapest helyi jelentőségű természeti értékeinek védelméről" szóló 32/1999. (VII. 22.) önkormányzati rendeletének 24. § (1) bekezdése alapján végül 239 366 m^2-re, azaz közel 24 ha-ra terjesztette ki az oltalmat, amely jelenleg négy kisebb területet ölel fel.

A homoktövis e termőhelye már a XIX. század közepétől ismert. Borbás Vince (1844–1905), a hazai növényföldrajzi kutatás egyik megalapozója, 1879-ből pontosan innen említi a növényt Budapestről szóló munkájában, ő azonban a homoktövist behurcolt elemnek tartotta. A terület védetté nyilvánítását Zólyomi Bálint akadémikus 1961-ben kezdeményezte. Ennek fontosságát többek között azzal a tudománytörténeti érvvel is indokolta, hogy hazánkban a legelső növénytársulástani vizsgálatok ezen a területen történtek, amelyeket Rapaics Raimund, a XIX. század fordulóján élt, neves flórakutató végzett. A védettségi felterjesztést 1973-ban Kárpáti István, Horánszky András és Simon Tibor megerősítette. Ekkor találták meg a területen a fokozottan védett, csikófark nevű növényt is. Bár az elmúlt évtizedek alatt sok botanikus tanulmányozta itt a homoktövist, valójában mára vált csak teljesen egyértelművé az a tény, hogy a homoktövis mellett számos más ritka, védett, az adott élőhelytípusra jellemző növény, illetve maga a terület is különleges értéket képvisel. Ezt volt

hivatott megerősíteni a fentebb már említett 32/1999. sz. rendelet is, amelynek (2) bekezdésében a következő olvasható: „A főváros környékének egyedülálló botanikai ritkasága, a homokpusztagyep társulások és a belső-ázsiai eredetű, félsivatagi homoktövis egyetlen hazai, bizonyítottan természetes élőhelye rendkívüli jelentőséggel bír. A védetté nyilvánítás célja a természeti terület növénytársulásainak védelme, tudományos és oktatási célból történő tanulmányozhatóságának biztosítása".

Homokpusztagyepek Újpest határában

Az újpesti homoktövis élőhelyének tágabb értelemben vett környezete a XIX. században még rendkívül változatos képet mutatott mind flóráját, mind faunáját tekintve. Ez a különleges élőhely nedves és száraz területeket egyaránt magába foglalt.

A Duna-ártér nagyjából a külső Váci út vonaláig tart, az itt jellemző, mára már csak töredékesen megmaradt puhafaligetekben a fehér fűz *(Salix alba)* mellett a fehér és a fekete nyár ligetektől beljebb eső részeken szélesebb-keskenyebb sávokban régebben keményfaligetek voltak. Ezek azonban a terület felparcellázása következtében a '70-es évek végére teljesen eltűntek. Nagy szerencsének mondható, hogy az átalakításnak a közeli homoktövis állományok nem estek áldozatul.

A Váci úttól keletre fekvő homokbuckavidék változatos növényvilágának nyomai részben még ma is megtalálhatók. A buckaközi serevényfüzes és szürkekákás növényzet, míg a nagyobb mélyedésekben a pusztai és a homoki gyöngyvirágos tölgyesek ugyan szinte teljesen eltűntek, a területen átfutó patakok árterén a magassásosok és üde rétek megmaradtak. A mederrendezések és útépítések következtében azonban ezek a társulások is fokozatosan veszítik el eredeti, sajátos arculatukat.

Jelenleg a legjobb, csaknem természetes állapotban a száraz homoki pusztagyepek maradtak meg. A tölgyerdők eltűnését követő intenzív legeltetés még kedvező hatást is gyakorolt a területre. A történelem „viharos" időszakai, napjaink infrastrukturális fejlesztései és az esetenként nem megfelelő körültekintéssel hozott döntések azonban kellőképpen rányomták bélyegüket a terület képének alakulására. A terület leromlása a katonaság megjelenésével kezdődött, bár az akkoriban itt folyó gyakorlatozást a homoki gyepek még elviselték volna. A háború után azonban a hagyományos legeltetés megszűnt, míg a katonai használat egyre erősödött. A helyi robbantgatások és lövészárkok nyomai még ma is láthatók a területen. A „kegyelemdöfést" végül a vízmű megépülése, illetve egy sóderbánya megnyitása adta az élőhely számára. Szinte csodával határos, hogy ilyen kedvezőtlen hatások és káros beavatkozások ellenére maradtak még természetközeli, az eredeti táj értékeit őrző és a homoki pusztagyepek jellegzetes élővilágát mutató foltok.

Napjainkban a természetközeli gyepek jelentik az élőhely fő értékét, maguk a homoktövis populációk is többnyire e füves területek szegélyében találhatók.

A természetközeli gyepek alaptípusai a pionír nyílt gyepek, az évelő nyílt homoki gyepek és az évelő záródó homoki gyepek.

Pionír nyílt gyep nagyobb területen a vízműtől délre található. Az ilyen, szervetlen, sívó homokkal borított, bolygatott területeken a növényzet időbeli változása során elsőként az egyéves nyílt homokpusztagyep társulás alakul ki. A meszes, egy százaléknál kevesebb szervesanyagot tartalmazó csupasz homokon a különböző zuzmó- és mohafajok után rozsnokfajok, mint például a fedélrozsnok *(Bromus tectorum)* vagy a berzedt rozsnok *(Bromus squarrous)* jelennek meg. Itt fordul elő nagyobb egyedszámban a védett fényes poloskamag *(Corispermum nitidium)* is.

Az évelő nyílt homokpusztagyep a Duna–Tisza köze meszes homokjának jellemző endemikus, azaz bennszülött társulása, amely homokon Budapesttől északabbra is előfordul, de állapota fokozatosan romlik. A Fővárosi Polgármesteri Hivatal megbízásából 1996-97-ben készített tanulmány szerint a főváros területén eredeti, természetközeli állapotban ma már csak Újpesten található ez a társulástípus, amelynek karakterisztikus faja a magyar csenkesz *(Festuca vaginata)*. Magyar csenkeszes gyepek a homoktövis állományok környékén, felszaggatott foltokban több helyütt előfordulnak. Nem túlságosan fajgazdag ez az élőhelytípus, de a lágyszárú növényzet legfontosabb értékei és több védett növényfaj is megtalálható itt. A társulás jellemző fajai közül néhányat érdemes

külön kiemelni. A fészekvirágzatúak családjába *(Asteraceae)* tartozó homoki cickafark *(Achillea ochroleuca)* szeldelt leveleivel nagy felületen képes fotoszintetizálni. Latin nevében az Achillea nemzetségnév Akhilleuszra utal, ugyanis a több mint kétezer éve élt görög orvos, Hippokratész szerint Akhilleusz ezzel a növénnyel gyógyította a sarkán esett sebet. A római történetíró, Pliniusz úgy tartotta, hogy a cickafark minden vasfegyverrel ejtett sebet gyógyít. A területen a kutyatejfélék családjának *(Euphorbiaceae)* több képviselője is megtalálható. A család mintegy 8000 fajt számlál, ám ezek túlnyomórészt a trópusokon élnek. Száraz termőhelyeken általában pozsgások, megjelenésükben inkább a kaktuszokra emlékeztetnek. Több nemzetségben gyakoriak a mérgező tejnedvet tartalmazó tejedények, a család magyar elnevezése is ezzel hozható összefüggésbe. A magyar nyelvben ugyanis a kutya szó jelentése régóta hordoz pejoratív tartalmat, adott szövegkörnyezetben sokszor a vonatkozó fogalom rossz mivoltára utal (pl. kutya hideg van). Jelen esetben a kutya jelzőt a mérgező tejnedvtartalom miatt kapta a család. A farkaskutyatej *(Euphorbia cyparissias)* az egész országban, elsősorban száraz talajú gyomtársulásokban, kaszálókon, legelőkön gyakori. Sűrűn és szórtan álló keskeny, szálas leveleivel valóban valamiféle kaktuszra emlékeztet. A kis levélfelületnek köszönhetően keveset párologtat, így védekezik a szárazság ellen. A növény zölden és szárítva is mérgező a tejnedvben található euforbon miatt. Elsősorban juhok, kecskék és szarvasmarhák betegednek meg tőle, ha legelés során véletlenül fogyasztanak belőle. Bár többnyire elkerülik, ha mégis megeszik, tejük kellemetlen, csípős ízű és véres színű lesz.

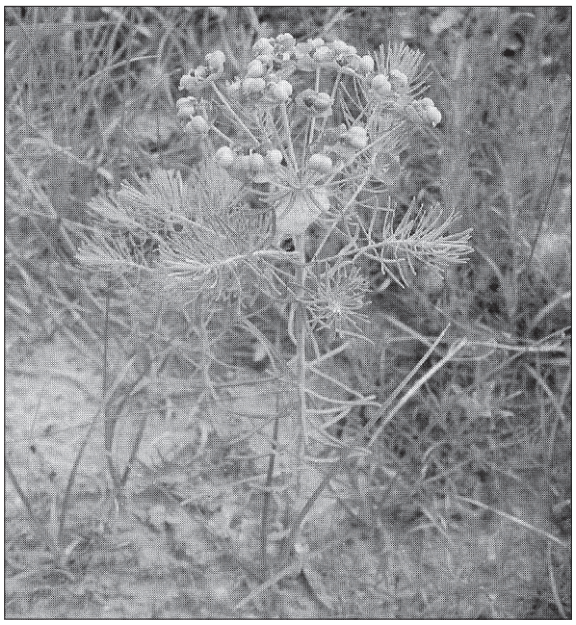

Magot érlelő farkaskutyatej (Fotó: Vétek Gábor)

A mérgezés további tünetei a hányás és a hasmenés. Rosszabb esetben az állatok el is pusztulhatnak. Érdekes, hogy a kutyatejrendszer *(Celerio euphorbie)* nevű lepke hernyója viszont csak a kutyatejféléken táplálkozik.

A növénynek a borsórozsda nevű gombás betegség terjedésében is szerepe van, mivel a kórokozó köztes gazdája. A pusztai kutyatej *(Euphorbia segueriana)* a Duna–Tisza közén homoki és löszgyepekben gyakori faj, amelyet mézelő növényként is számon tartanak. A virágnak ugyan semmi illata nincsen, és sárgászöld színe sem feltűnő, a növény által termelt nektár mégis vonzza főleg az apró rovarokat. A pusztai kutyatej a szegfűrozsda nevű kórokozó köztes gazdája. A homoki pimpó *(Potentilla arenaria)* a rózsafélék *(Rosacea)* népes családjába tartozik. 3-5 levélkéből álló, ujjasan összetett levelei fonákán csillagszőrök találhatók, amitől a levél molyhosnak látszik. Az elpárologtatott nedvesség a szőrök között megreked, így a levél közvetlen közelében megnő a levegő páratartalma, ami megakadályozza a további vízleadást, ezáltal pedig a kiszáradást. A magyar szegfű *(Dianthus pontederae)* pannóniai bennszülött faj. Kármánpiros virágai a szár végén csomókban állnak. Viasztól szürkés, keskeny levelei – amelyekkel a túlzott párologtatás ellen védekezik – hosszú levélhüvellyel ölelik a szárat. A fehér, mirigyes virágú tavaszi kőhúr *(Minuartia verna)* a jól ismert tyúkhúr közeli rokona. További jellemző fajok – a teljesség igénye nélkül – a hosszú zsúrló *(Equisetum ramosissimum)*, a naprózsa *(Fumana procumbens)*, a hegyi ternye *(Alyssum montanum)*, a fényes sás *(Carex liparicarpos)*, a deres fényperje *(Koeleria glauca)*, a homoki keserűfű *(Polygonum arenarium)*, az ebfojtó müge *(Asperula cynanchica)*, az ágas homokliliom *(Anthericum ramosum)*, a selymes zanót *(Cytisus ratisbonensis)*, a közösnéges napvirág *(Helianthemum ovatum)*, a pusztai madártej *(Ornithogalum ortophyllum)* és a macskafarkú veronika *(Veronica spicata)*. *(Folytatjuk…)*

HIRMANN LÁSZLÓ

Wigner Jenő

A Nobel-díjas tudós életének nagy részét – hat évtizedet – az Egyesült Államokban élte le, mégis magyarnak érezte, vallotta magát. És talán egy kicsit újpestinek is.

Wigner Jenő a huszadik század hajnalán, a dualista Magyarország gyorsan fejlődő fővárosában, Budapesten született 1902-ben. Felmenői vidékről, apja Kiskunfélegyházáról, édesanyja Kismartonból származott. Szüleinek rajta kívül két leánygyermeke született. A család ekkor Terézvárosban, a Király utcában élt. Onnan költöztek Alsógödre, egy ottani villaépületbe, hogy közelebb legyenek a családfő újpesti munkahelyéhez. Wigner Antal ugyanis akkor már hosszú évek óta a Mauthner Mihály által alapított és birtokolt gyárban dolgozott. Ott emelkedett a ranglétrán, és idővel a cégben főrészvényes, majd az alapító halálát követően a gyár vezetője lett. A jómódú apa taníttatta fiát, aki tizenegy évesen tüdőbetegséget kapott. Ekkor Jenő édesanyjával egy ausztriai szanatóriumba utazott, hosszasabb gyógykezelésre. Távol a családtól és barátaitól, némileg unatkozva, ott kaphatott rá a matematikai és egyéb természettudományos feladatok, rejtélyek megoldására. Felgyógyultan a világnak híres tudósokat nevelő Fasori Evangélikus Gimnáziumba került, ahol egy évfolyammal járt Neumann János, a későbbi pályatárs és jóbarát alatt. Természettudós tanáruk az a Rácz László volt, akinek nevét ma a természettudományos tantárgyakat oktató tanároknak adható Rácz Tanár Úr Életműdíj viseli, hiszen sikeresen nevelte fel későbbi tudósok generációit. Fizikára az a Mikola Sándor tanította az ifjakat, aki a napjainkban is megszervezett Országos Középiskolai Tehetségkutató Fizikaverseny névadója.

Az első világháború és az azt követő forradalmak megrázták a családot. Az apát felháborította, hogy kommunista agitátorok lázítanak bőrgyárában, azért 1919-ben – a Tanácsköztársaság alatt – átmenetileg Ausztriába települtek át. Az izraelita felekezetű család ott kikeresztelkedett, az evangélikus vallást vették fel. Amikor a Horthy-rendszer konszolidálódni látszott, hazatértek. Jenő leérettségizett, majd beiratkozott a műegyetem vegyészmérnöki karára. Bőrgyáros apja indította el ezen az úton, remélve, hogy vegyipari tudását jól hasznosítja majd a fiú a bőriparban. Wigner Jenőt akkor azonban már a fizika érdekelte. Az atyai fenntartások ellenére a fiú átjelentkezett a Berlini Műszaki Főiskolára, ahol megismerhette az akkoriban már neves Albert Einsteint. Ott kötött barátságot Szilárd Leóval, akivel pályája ezentúl párhuzamosan futott. Tanáruk volt a világhírű polihisztor tudós, Polányi János is. Jenő 1925-ben hazatért, és valóban elhelyezkedett édesapja gyárában. A bőrgyártási technológiában alapos jártasságra tett szert, még idős korában is lelkesen beszélt a cipőgyártás fortélyairól. Az apja azonban kevéssé tudta követni fia tudományos megalapozottságú tanácsait a vegyészeti eljárások megújításáról. A bőrgyári munka mellett folytatta kutatásait és elméleteinek összegzését. Jórészt a gödi villában fogalmazta meg a talán legfontosabb művét, amelynek címe Csoportelmélet módszer a kvantummechanikában. Ez a munka végül 1931-ben jelent meg nyomtatásban. Wigner Jenőt ambíciói és tehetsége magasabbra hajtották, így végül elhagyta apja újpesti gyárát. Újra Berlinbe került, ahol az egyetemen kvantumfizikával foglalkozott. Akkor figyelt fel kutatásaira a tudósvilág. 1930-ban – Neumann Jánossal együtt – meghívást kaptak az USA Princeton Egyetemre, ahol oktatóvá válhattak. Ottani íróasztala fölött a falon függött Rácz tanár úr arcképe. Ha valaki rácsodálkozott, Wigner Jenő szívesen beszélt budapesti tanulmányairól, a Fasori Gimnázium inspiráló légköréről. A Princetonon idővel újra találkozott Albert Einsteinnel, aki a nácik hatalomra jutását meg sem várva, elsők között költözött át az Egyesült Államokba. Az egyetemről egy rövid kitérőt tett a Wisconsin-i campusra, amely vargabetű számára az első

házasságot hozta. Fiatal tudós felesége – maga is fizikus kutató volt – azonban egy év házasságot követően betegségben elhunyt. A tragédia is hozzájátszhatott ahhoz, hogy Wigner visszatért a Princetoni Egyetemre, amit többé el sem hagyott pályája során. 1939-ben, a világháború kitörésekor az amerikai kormány felállított egy Los Alamosban működő kutatóbázist azzal a céllal, hogy kísérleteket kezdjenek az atomenergia fegyverként történő felhasználására irányulóan. A titkos fejlesztést Manhattan-tervnek nevezték el. A Robert Oppenheimer által irányított tudós csapat Szilárd Leó javaslatára állt fel, helyet kapott benne Teller Ede és Wigner Jenő is. A fejlesztőknek tudomásuk volt arról, hogy Hitler mérnökei is atomkísérleteket folytatnak, ezért az idő sürgette őket. Szerencsére az európai háború hamarabb véget ért, mintsem elkészült volna a náci atombomba. A távolkeleti fronton azonban bevetésre került az új amerikai fegyver. Az USA – közismert és máig vitatott módon – két japán városra dobta le a pusztító eszközt, átléptetve ezzel az emberiséget az atomkorszakba. Wigner Jenőt elkeserítette az a pusztítás, amelyet találmányuk okozott, ezért hátat fordított a további fegyverkísérleteknek.

A fiatal tudós Wigner Jenő (Fotó: A múlt magyar tudósai/ Arcanum)

A maghasadás során felszabaduló energiát békés célokra kívánta felhasználni. Számos javaslatával szolgálta az első atomerőművek megtervezését, ő ajánlotta például, hogy a neutronok lassítására vizet használjanak.

A kutatóként és egyetemi oktatóként egyaránt dolgozó tudós magánélete is révbe ért. Még 1941-ben újra megnősült, amerikai feleségétől egy fiú és egy leánygyermeke született. A család egyre szorosabban kötődött az USA-hoz. Wigner Margit nevű húga is ott telepedett le, majd férjhez ment bátyja barátjához és kollégájához, az akkor már Nobel-díjjal rendelkező Paul Dirachoz.

Wigner kutatásai, fejlesztései az egész világon ismertté váltak, mikor 1963-ban elnyerte a fizikai Nobel-díjat. Akkortájt született a talán legtöbbet idézett műve: The Unreasonable Effectiveness of Mathematics in the Natural Sciences (A matematika meghökkentő hatékonysága a természettudományokban). Idehaza is jegyezték a nevét, és a kádári Magyarország végre vendégül láthatta őt. 1976-ban Wigner Jenő hazalátogatott. Mivel magyarságtudata mindvégig megmaradt, nyelvi problémái nem akadtak. A tudós munkássága továbbra sem maradt elismerés nélkül: 1972-ben vehette át elméleti fizikai kutatásai okán az Albert Einstein díjat.

Wignert 1977-ben a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választották, tíz évvel később vehette át Magyar Népköztársaság Zászlórendjét. 1977-ben újra megözvegyült, de élete alkonyán elvette egyik volt munkatársa szintén özvegy feleségét, mert vágyott a társra. Többször járt idehaza, ellátogatott Újpestre is, ahol felkereste az állami tulajdonban lévő bőrgyárat. 1983-ban a paksi atomerőműben vezették körbe, dicsekedve az atomenergia hazai békés felhasználásával.

1992-ben, kilencvenévesen tette közzé emlékiratait. Két évvel később hunyt el, a Princeton-i temetőben második felesége sírja mellé helyezték porhüvelyét.

1999-ben a Magyar Tudományos Akadémia díjat alapított a nevével, amelyet a nukleáris energia felhasználása és a fizika terén kiemelkedő kutatók kaphatnak meg. 2011-ben két magyar csillagász felfedezett egy kisbolygót, amelyet Wigner Jenőről, Jenöwigner75570-nek neveztek el.

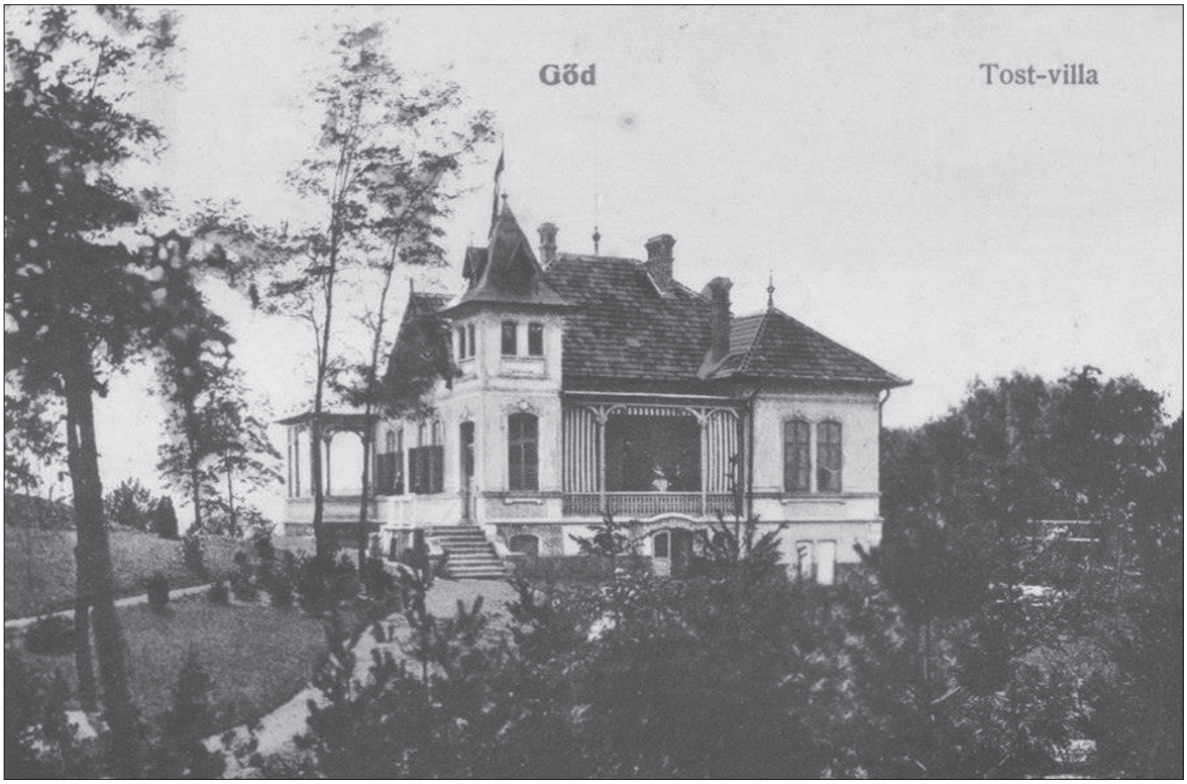

A későbbi Wigner villa archív képen (Forrás: Göd város honlapja)

A Budapesttől mintegy 25 km-re északra fekvő Göd városát szokás a Dunakanyar kapujának is nevezni. Valóban, a nagy folyó bal partján elterülő település magasságában kezdenek kibontakozni a hegyek, a Pilis és a Börzsöny vonulatai.

A római korban itt húzódott a limes, a határvédő rendszer, amelynek egyik őrtornyát, illetve annak maradványait meg is találták a régészek Gödön. Az avarokat követően a falu Göde néven szerepelt, oklevél először 1255-ben említette, igaz, azt megelőzően a tatárok felperzselték. Később a váci püspökség birtoka volt a terület, amit legközelebb a törökök dúlása népteleníteth el. Az oszmánok kiűzését követően a Gödöllőhöz köthető Grasslakovich család birtokába került, újratelepült és virágzó mezőgazdasági kultúra bontakozott ki. Fényes Elek 1851-ben megjelent, Magyarország geográfiai szótára című művében így ír a településről: „Göd, igen nagy puszta, Pest-Pilis vmegyében, a váczi országutban, Dunakeszi mellett, a gödöllői uradalomhoz tartozik, de rendesen haszonbérlők birják, s jelenleg herczeg Montreal, ki itt igen kiterjedt gazdaságot folytat. Határa róna s főleg homokos, legelője sok; rétjei szépek". Az igazi fejlődést azonban az 1846-ban átadott első hazai vaspálya hozott. A vasút Vác felé menet Gödön is megállt, bekapcsolva a települést az akkortájt fejlődésnek induló Pest-Buda vérkeringésébe. A vonatközlekedés tette lehetővé, hogy a Wigner család Gödön vásároljon lakhelyet, ahonnan könnyen megközelíthették az újpesti Mauthner bőrgyárat. A Jávorka utca 18. szám alatti villa 1917-ben kerül a birtokukba, a Tost családtól vásárolták meg. (Bányavölgyi Tost Gyula országgyűlési képviselő, kincstári uradalmi ügyész, és felesége, Blum Rozália voltak az eredeti tulajdonosok.) Egészen 1944-ig, a zsidótörvények következtében történt elkobzásáig a tulajdonukban volt. A tornyos, impozáns épület ma is áll. Kertjében 2006-ban avatták fel Wigner Jenő mellszobrát. Az épület napjainkban a piarista rend egyik szakiskolájának otthona. □

SZÖLLŐSY MARIANNE

„Igazi sikerélményt mindig a szakmai publikációk jelentettek”

Dr. Tóth Sándor László faipari mérnök, címzetes egyetemi tanár, a szakma kiváló történésze, számos szakmai díj tulajdonosa. Többek között a Fáy Mihály életmű díj, a Lugosi Armand szakírói díj és a Faipar Fejlesztéséért emlékérem adományozásával is elismerték munkásságát. Tollából 2025-ben jelent meg az Újpest faipara című kötet. Ez a munka elsőként foglalja össze, hogy milyen szerepet játszott településünk kialakulása és fejlődése történetében az egyik legjelentősebb iparág. A kötet kapcsán indult beszélgetés a szerző Újpesthez való kötődésének állomásait is feltárja.

– *Kérem, meséljen a családjáról és arról, hogy honnan indult Tóth Sándor élete?*

– Hadd kezdjem azzal, hogy „faiskolába” jártam kisgyerekkoromtól. A „sötét Zalából” származom, Lentiben születtem. Az elnevezést Pomogáts tanár úr használta a faipari iskolában a szülőföldemre, amikor megkérdezte honnan jöttem. Azt válaszoltam, hogy Zala csak este sötét. 1943. február 28-án születtem. Édesapám, Tóth Sándor, köztiszteletben álló asztalosmester volt a városban. Bátyám is a faipari technikumot végezte el, így az általános iskola után szinte kötelezően az Újpesti Faipari Technikumba és Kollégiumba kerültem. 1961-ben szereztem faipari technikusi oklevelet. Utána ország-, illetve kicsit Európa-járó csavargó is lettem.

Dr. Tóth Sándor okleveles faipari mérnök (Forrás: családi archívum)

– *Milyen emlékeket őriz a legendás faipari iskoláról?*

– A szakma gyakorlati részét nem igazán kedveltem, inkább humán érdeklődésű voltam. A szakmai gyakorlatból majdnem megbuktam, de jöttek az elméleti tárgyak! Az egyes faanyagok latin neve is benne volt a könyvben, azokat mind megtanultam. Később ebből a tudásból profitáltam Varsóban, mert nem tudtam a fák nevét a honi nyelven, viszont én lettem a császár, mert mindent latinul mondtam ki… Egyébként az igazság az, hogy jó orosz nyelvi alapom volt, később abból tudtam építkezni a lengyel nyelv elsajátításakor.

– *Úgy érzékelem, hogy a technikusi oklevél megszerzése után tovább kívánt lépni.*

– A származásomat tekintve úgynevezett „maszek gyerek” voltam, így a továbbtanulás nem sikerült azonnal. Jelentkeztem több helyre is, de sehová sem kerülhettem be. Végül elmentem egy budapesti fűrészüzembe dolgozni, ahol azonnal munkás származásúnak minősítettek. Így már sikerült bejutnom a soproni Erdészeti és Faipari Egyetemre.

– *Ez az intézmény ma is legendás iskola a szakmában.*

– El kell mondjam, hogy a soproni egyetem egészen sajátos iskola. Az egykori Bányászati Erdészeti Akadémia – amit még

Mária Terézia alapított Selmecbányán – az I. világháború után költözött Sopronba. Egy egész vonatszerelvény mennyiségű anyagot hoztak magukkal a tanárok, és hozták az egykori diákhagyományokat is, amelyeket máig őriz az egyetem. Sajátos hangulatú rendezvényeket tartanak, „balekok”-nak hívják az elsőéveseket, akiknek külön avatási szertartást is rendeznek. Szerveznek szakestélyeket, egyéb avatóünnepségeket, amelyek mind az egykori forgatókönyv szerint zajlanak.

A Miskolci Egyetemen is létezik még ez a szokás, mert a bányászati kar Sopronból került oda. A végzettek számára különös értéket képviselnek az évek alatt tanult nóták, vagy a diploma mellett megszerezhető erdész gyűrű. A tanulmányi idő alatt kialakult kollegialitás egy egész életre szól...

– Érezhetően kiválóan alakult a pályaindulása. Sopronban vette át a diplomáját?

– Az egyetem első évfolyamának végeztével külföldi ösztöndíjasként Lengyelországban folytathattam a tanulmányaimat. Varsóban, az Agrárakadémia Faipari Mérnöki Karán szereztem faipari mérnök-magiszteri diplomát 1969-ben, amelyet a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem okleveles faipari mérnöki címként honosított.

– Hol hasznosult először a végzettsége?

– A diploma megszerzése után Újpesten, a Budapesti Bútoripari Vállalat (BUBIV) központjában, a Lorántffy Zsuzsanna utcában dolgoztam. Egykor ott működött az Újpesti Asztalosárugyár. Később a vállalat VII. kerületi részlegéhez kerültem, a mai Rózsa utcába.

– Nekünk, újpestieknek legendás név a BUBIV. Hogyan épült fel a cég szocialista vállalatként?

– 1948/49-ben az iparvállalatok államosítására került sor, az volt az első lépés. Ezt trösztösítési hullám követte mintegy 10 év múlva, amikor a hasonló profilú cégeket összevonták. Így jött létre 1963-ban a Budapesti Bútoripari Vállalat. Országos nagyvállalat lett hét bútorgyár összevonásából. Vezetése az akkori munkás káderekből gyorsított eljárással képzett gépészmérnökökből állt, akik a szakmában már otthonosan mozogtak. A cég igyekezett összegyűjteni a szakképzésből frissen kikerülő technikusokat, mérnököket is. A szelekció hatalmas erejű volt, sokan nem bírták a követelmények okozta nyomást. Diploma előtt már körülnéztem, hol is kellene állást keresnem. Sokan óvtak attól, hogy a BUBIV-hoz menjek, mondván, hogy ott nagy a fluktuáció, sokan elhagyják a céget. Én úgy gondoltam, ahonnan sokan elmennek, ott biztosan szükség van mérnökökre. Az első év nagyon kemény iskola volt egy kezdő számára. Erőteljesen progresszív, fejlesztő – ma úgy mondanánk – innovatív, kreatív cég volt. 1969-ben a műszaki fejlesztési és kutatási osztályon kezdtem, majd a gyártmányfejlesztési osztály vezetőjeként már a VII. kerületben volt a munkahelyem.

Képzelje csak el, hogy akkoriban az ágazatban a legtöbb mérnök ennél a cégnél dolgozott. Többtelephelyes, háromezer fős nagyvállalat volt, fővárosi és vidéki gyárakkal. A termékek jelentős része külföldi exportra készült. 1982-ben a vállalatnak már tíz telephelye és hat márkaboltja működött.

Ez az időszak a nagy budapesti lakótelep-építések korszakának nyitánya volt. Igen népszerű bútorcsaládok születtek az új panelépületek belmagasságaihoz igazodva. Jómagam gyártmányfejlesztési vezetőként végig kísérhettem például a közismert „Réka” bútorcsalád történetét. Ezt a szekrénycsaládot a cég tizenöt éven át gyártotta. Kisebb-nagyobb zökkenők azért előfordultak, de összeségében sikeresen hoztunk létre új formákat, új konstrukciójú termékeket. Amikor egy szovjet exportra készülő bútor tervezése nem készült el időben – bár a megbízást nem én adtam a tervezőnek –, mint osztályvezetőt, engem vettek elő és fegyelmit kaptam.

A gazdasági és politikai vezetés szoros összefonódása okán abban az időben a vezérigazgató feje felett is pártfegyelmi lógott, ami az állása elvesztésével járhatott volna. Nehezen dolgoztam fel az engem ért igazságtalanságot, 1977-ben az első adandó alkalommal váltottam.

– Hosszú időt töltött a vállalatnál, érthető, ha az indokolatlan felelősségre vonás mélyen érintette. Ezt követően hová vitt az útja?

– Itt jegyzem meg, hogy a BUBIV-ból másfél évre egy fontos kitérőt tettem.

Az Épületasztalosipari és Faipari Vállalathoz kértek ki, mert a cég a szülőhelyemen,

Lentiben épített ajtó- és parkettagyárat. Nem hagyhattam ki ezt a lehetőséget.

Ingáztam Budapest és Lenti között. Akkor nősültem meg, a feleségem dr. Bánfalvi Mária szemorvos. Budapesten alapítottunk családot, mert akkoriban ő már szakorvosként dolgozott, és Lentiben abban az időben még nem volt szemészeti rendelés. Két gyermekünk született, azóta már három unokával ajándékoztak meg bennünket.

A következő szakmai előrelépést a Bútoripari Fejlesztési Intézet (korábbi Bútoripari Tervező Iroda) jelentette. Néhány év múlva a Földművelésügyi Minisztériumba kerültem, ahonnan jó pár évvel később, 2005-ben mentem nyugdíjba. Időközben folyamatosan képeztem magam. A második, gazdasági mérnöki diplomámat a Budapesti Műszaki Egyetemen szereztem.

– Doktorátussal rendelkezik, ezért biztosan létezik egy kutatási témája, ami kiemelt helyet foglal el a pályáján.

– Lengyelországból való hazatérésem után orientálódtam egykori alma materem felé, hívtak is előadásokat tartani, később az egyetem doktori tanácsába is bekerültem.

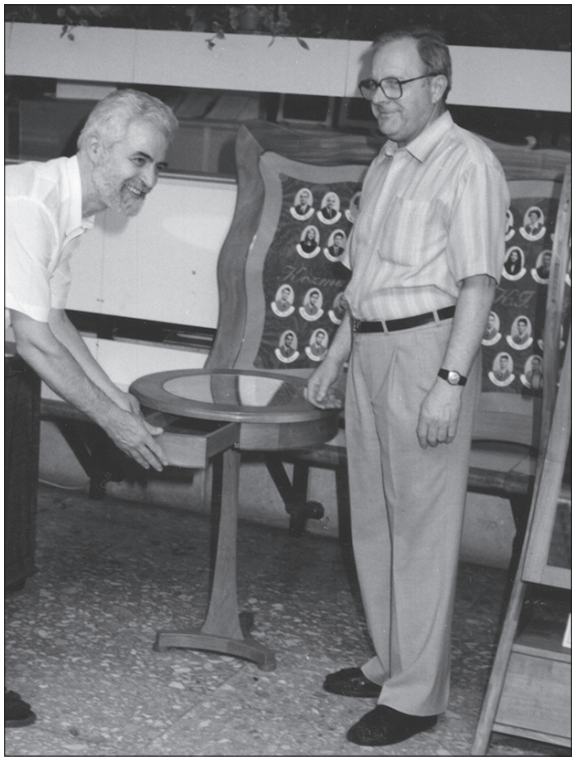

Bizottsági tagként a Kozma Lajos Faipari Szakközépiskola diákjainak szakvizsgáján

Nagyon érdekelt a szakma történetének tudományos alapú feldolgozása. A Faipari Tudományos Egyesületnek 1961 óta vagyok tagja, 1984-től választott tisztségviselője. A fejlesztési intézetben is foglalkoztam ipartörténettel, és egyetemi kollégám is buzdított: készítsek kutatási területem témájából doktori értekezést. A disszertációm sikerrel védtem meg. A műszaki doktorátust 1984-ben Sopronban szereztem meg. Számomra ez jelentette a világ legcsodálatosabb értékét.

– Elhivatottsága a szakma népszerűsítésében, tudása átadásában igazán elismerendő.

– Köszönöm. A témához kapcsolódva több mint száz szakmai, tudományos és a fát, a faiparos szakmát hitelesen bemutató előadást tartottam. Utóbbiakat a MTESZ (Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége), majd 1991 óta a Magyar Természettudományi Társulat Tudomány- és Technikatörténeti Országos Ankétjain.

A mezőgazdasági tudomány kandidátusa lettem a Magyar Tudományos Akadémián 1996-ban. Úgy éreztem van még annyi muníció bennem, hogy kedvenc témámmal, a szakmatörténettel is foglalkozzam és a gyűjtött, feldolgozott anyaggal megpályázzam az akadémiai doktori címet is. Két közvetlen szakmai kollégám – akik már akadémiai doktori címmel rendelkeztek – azt gondolták, elegen vannak erről a szakterületről! Így az akadémiai doktori pályázatomat az illetékes szakbizottság tagjai csak részben támogatták. „Kárpótlásként” 2005-ben megkaptam a címzetes egyetemi tanári címet a Soproni Egyetemen.

– Pályája azt igazolja, hogy gyümölcsözővé vált a fiatalkori vonzódás a szakelmélet iránt.

– Az elméleti munka mindig vonzott; szakfordítóként is tevékenykedtem, körülbelül kétezer oldalnyi szöveg van mögöttem. Lengyel és német nyelvből, és oroszból is fordítottam, de magyarból kizárólag lengyelre. Sikerélményt nem annyira a munkahelyi eredmények, sokkal inkább a szakmai publikációk jelentettek a számomra. Ha összeszámoljuk a kisebb-nagyobb tanulmányokat és szakcikkeket, több van belőlük háromszáznál is.

– Az Újpest faipara című könyve is hiánypótló kötet, de emellett még néhány munkát biztosan szívesen megemlít nekünk.

– Szakmai ismereteimet mindig igyekeztem megosztani a faiparban dolgozókkal és a „civilekkel” is. 1970-től kezdve nyomtatott, írott és elektronikus publikációim folyamatosan jelentek meg. Ezekből legtöbb a Faipar, a Magyar Asztalos, a Magyar Mezőgazdaság című szaklapokban, valamint a FATÁJ elektronikus hírforrásban jelent meg, de publikáltam külföldi szakfolyóiratokban is. Írtam a vékony faforgács lemezek alkalmazásáról a bútorokban, a fa- és bútoripar kapcsolatairól, a hazai falemezipar helyzetéről és fejlődési lehetőségeiről. Különösen élvezetes kutatómunkát jelentett a középkori magyarországi szárnyas faoltárok és a hazai faipar 19. és 20. századi története. Kedvenc kutatási területem a faiparos szakma története. Három önálló faipar-történeti könyv és a faiparos szakma 20. századi alakjainak életét, munkásságát bemutató kismonográfia foglalja össze gyűjtéseimet.

– *Gyűjtő- és kutatómunkáját a mindennapokban is végezhette, de mikor volt ideje mindezt megírni?*

– 2005-ben mentem nyugdíjba. Előtte jelent meg a fafeldolgozásról szóló két munkám. A nyugdíjas élet még több időt adott a gyűjtésre és az írásra. Aktívan kutattam a főváros kerületeiben legjelentősebb faipari üzemek történetét. Elsőként az Albertfalva asztalosipara című kötetem jelent meg 2022-ben, ezt követte tavaly az újpesti kötet. Kiválasztásuk történeti szempontból vizsgálva lényeges. A 20. század elején ez a két nagyobb asztalosipari központ létezett a főváros mellett. Szülővárosomról sem feledkeztem meg, Lenti 1922 óta létező faipara szintén szerepel a sorozatban.

– *Kérem szóljon néhány szót az Újpest faiparáról szóló könyv szerkezetéről is!*

– Mindig igyekeztem helyben gyűjteni az információkat. Újpest esetében szerencsém is volt, mivel – vizsgabizottsági tagként – többször részt vettem a Kozma Lajos Szakiskola szakvizsgáin. Rengeteg dokumentumot, ismeretet gyűjtöttem az eltelt években. Ott találkoztam Fericsán Kálmán tanár úrral, aki korábban szintén foglalkozott a faipari szakoktatás történetével. Sajnos halála megakadályozta, hogy a készülő könyvemet közvetlenül is kiegészíthesse az általa gyűjtött dokumentumokkal. Hálás vagyok azonban özvegyének, aki rendelkezésemre bocsátotta a férje által gyűjtött forrásanyagokat, gazdagítva ezzel a saját kutatási eredményeimet. A kötetben igyekeztem bemutatni a 19. és 20. századi szakoktatás intézményeit, a nagyobb gyárakat és műhelyeket. A Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény dokumentumai és adatai, a lokális történeti háttér kidolgozásában jelentettek fontos bázist. Munkámat személyesebbé kívántam tenni a neves, helyi asztalosdinasztiák bemutatásával is.

– *Beavatná az olvasóinkat, hogy milyen további terveket rejt a tarsolyában?*

– Mostanában a főváros belső kerületeinek szakmai témáival foglalkozom. Az Astoriánál, a 18. század végén nyílt Kölber kocsigyár ragadta meg a fantáziámat. A faipari szakoktatás megteremtője Gaul Károly volt, aki a 19-20. század fordulóján a budapesti Állami Felső Ipariskolában megalakította a faipari szakosztályt, és a Technológiai Iparmúzeumot vezette. Ez a két intézmény jelentette az első intézményes faipari oktatást. A Felsőipariskola később Újpestre költözött, és egyesült az itteni faipari iskolával. Gaul Károly pályájáról jelent meg az első emlékfüzet (kismonográfia), amelyet további tizenöt követett. Talán elkészülhet még egy-kettő. □

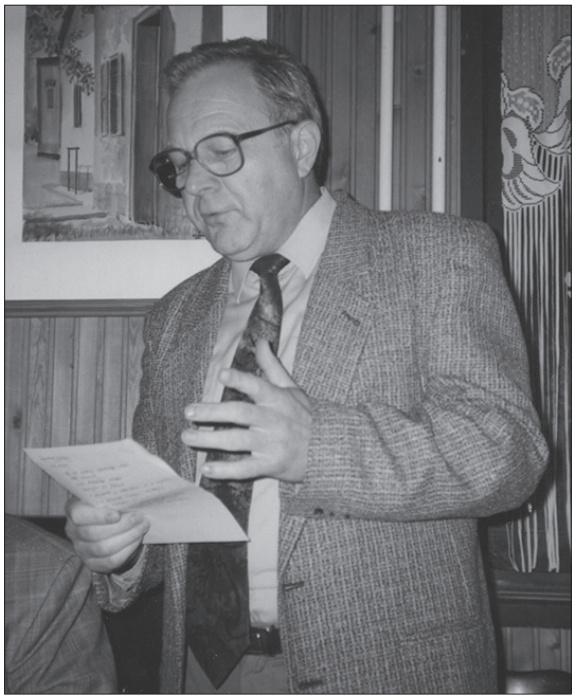

Szakmai előadás a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége ankétján

Könyvek Újpestről

Hétvári Andrea Újpesten élő meseíró friss kötetében „gluténmentes történetekkel" szórakoztatja a lisztérzékenységben érintett óvodásokat. A hat meséből álló kötet Édesvárosban játszódik, ahol megelevenednek a gluténmentes péksütemények. Briós Brigi, valamint Csiga Csilla a kakaós és Csinga Csenge a fahéjas csiga sütimobillal indulnak Puszedli Panni szülinapjára. Vicces kalandjaik során többek között focimeccset játszanak a kókuszgolyókkal. Muffin Márti Vegán Túróstanyán talál egy kiskutyát; Isler Isti varázslóruhában kísérletezik; Bagel Béci és Cukipogi Polli versenyt hapciznak. MorzsaPite Piri bemutatja Pirinyó cicát, végül Eritrit és Sztívia kisasszonyok csodálatos virágcsokrot kötnek a gyerekeknek. A Kracher Kati által illusztrált mesekönyv a Szafi Products Kft. kiadásában jelent meg. Megvásárolható a https://rimtunder.hu/ oldalon.

Hajdú B. István és szerzőtársai a magyar labdarúgás elmúlt negyedszázadának legsikeresebb, legnagyobb hatású edzőit mutatják be kötetükben. A huszonötös listán három tréner az UFC-hez is kötődik. Mészöly Géza három időszakban is irányította a csapatot, Várhidi Péter az 1997/98-as szezonban bajnoki címig vezette az Újpestet, míg Sisa Tibor a 2012/13-as szezon elején volt a lila-fehérek vezetőedzője. A kötetben szereplő edzők szakmai és civil életútjának színes, olvasmányos, ismert, valamint korábban sosem hallott történeteinek bemutatásával párhuzamosan összképet kap az olvasó arról, hogyan vélekednek a népszerű sportág Magyarországon zajló folyamatairól azok, akik a mindennapokban dolgoznak, illetve dolgoztak a csapatok mellett. A MediaBook Kiadó által megjelentetett kötet a nagyobb könyváruházakban kapható.

Tapintható városmag

Tóth Dávid szobrászművész Tapintható városmag című alkotása Újpest nevezetes épületeit ábrázolja. A vakok és gyengénlátók tájékozódását is segítő bronz alkotást 2025-ben a Szent István téren avatták fel. A kicsinyített templomok, iskolák, gyárak, egészségügyi intézmények, sport- és kulturális helyszínek a jövőben tovább bővíthetők.

Újabb botlatókövek Újpesten

2025. december 4-én botlatóköveket helyeztek el az Attila utca 7. számú ház előtt. A rézlapok az Auschwitzban megölt Lichtmann Adolf és Lichtmann Adolfné Braun Mária emlékét idézik.

Szűcs János Díj

Február 25-én a Megyeri úti klubházában került sor az UTE az utánpótlásért Alapítvány Szűcs János Díjának átadására. Kitüntetésben részesült Nagy Zétény labdarúgó, az UTE U15-ös csapatának tagja és Csapó Zoltán, az UTE történetének kutatója. Posztumusz elismerésben részesült dr. Hegyesi Gábor szociológus és dr. Krausz Pál jogtanácsos – a stadiont megálmodó Szűcs János leszármazottai –, a díj két elhunyt alapítója. A díjakat Polyák Attila, az akadémia vezetője és Ipacs Lászlóné, a kuratórium elnöke adta át.

Elköltözött a helytörténeti gyűjtemény

A Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény a közelmúltban a Mády Lajos utca 2/a. szám alá költözött. Bár az intézmény a helyiségek kialakítása és berendezése idején zárva tart, de a munkatársak a 06-1-370-0652-es telefonszámon és a helytorteneti@ujkk.hu e-mail címen továbbra is az érdeklődők rendelkezésére állnak, és elérhetővé teszik az Újpesti Helytörténeti Értesítő lapszámait.

Megújul a Kulin Csillagda

Újpest Önkormányzatának támogatásával megkezdődhet a Könyves Kálmán Gimnázium csillagvizsgálójának felújítása. Az obszervatórium kupolatestének fémszerkezeti javítása, az elektromechanikus meghajtás gördülő elemeinek és a kupola bejáratának felújítása, az új távcső telepítése és finomszabályozása 25 800 000 Ft-ból valósul meg.